БИБЛИОТЕКА
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
ИМ

ШЫН

№ 31 (17832)

2010 чылдың март 23, вторник

Садар өртээ 5 рубль.

1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

Нийтилел-политиктиг солун

e-mail:shyntuva@mail.ru

Селектор хурал

БОЙДУСТУҢ ХАЛАВЫНДАН...

(Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.В. Кара-оол март 16-20 хүннеринде республикага улуг, өл хар чаггаш, хадааның соонда чамдык кожууннарже аргыжылга оруктары хагдынганынга хамаарыштыр селектор хуралды дүүн эрттирген)

«Мындыг чут кыш кажан-даа урбаан боор» деп, чон ортузунда угаа-ла дыргын. Шынап-ла, хар улуг-даа болза, бистиң республи- кавыска кыжын хат хадывас-ла турган болгай, ынчангаш кышты үр-менди ажып турганывыс ол боор. Эрткен неделяда, 16-20 хүннеринде, республикага улуг, өл хар чаггаш, дүвүлеп хат хадааның соонда Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайганың Кара-Хөлче, Эрзинниң Кажыкче баар оруктар дуглаттынган. Ол кожууннарда онза байдалды зарлаан.

Мооң мурнунда чылдарда хар кеже-даа улуг болза, көшке баткаш, мал-маган баскан, ооң кадарчызын ынчага дээр тыппаан дээр чугааларны безин кижи дыңнавас-ла турган болгай. Мөңгүн-Тайгада «Малчын» күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезиниң 31 харлыг малчынын көшкеге бастырган, кадарып чораан мал-маганының чамдыызы база чок. Ооң мага-бодун Онза байдалдар яамызының ажылдакчылары база Красноярскиден келген вертолет-биле дилеп турар. Ол-ла хүннерде Өвүр артынга дүвүге алыскан автомашинага чораан 3 херээжен, бир бичии оолду чорук улузу тып, Хандагайтыга чедирген. Ырак суурларже, малчын коданнарже орук чок болганы-биле тус черлерге аараан кижилерге дүрген дуза чедирери-биле вертолеттар-биле чедип, бирги дузаны каткан дээрзин Кодээ ажыл-агый яамызының сайыды В.И.Ендан дыңнаткан.

Чыл эгезинден тура, кышты хүр ажары-биле ук кожууннарга 7 млн. ажыг рубльди аңгылап берген турган. Кожууннарда мал чеми четчир-даа болза, орук чогу-биле малчын коданнарже ону чедирери бергедеп турар. Орук аштаар машина-техника чедишпес болганындан, Мугур-Аксының ажыл чок кижилерин, үстүкү класстарның өөреникчилерин кыштагларже оруктарны аштажыры-биле мөөңнеп турарын Мөңгүн-Тайга кожуун чагырыкчызы А.О. Очур-оол селектор хуралдың киржикчилеринге дыңнаткан. Кожуунда ырак малчын коданнарга чедирери-биле далган, тараа, чигир дээн хевирлиг бирги хереглелдиң продуктуларын белеткеп, вертолет кээр болза, малчын коданнарның өдээнче октаптар кылдыр белеткел ажылдары уламчылап турар. Оон аңгыда Алексей Ооржакович Чазак Даргазындан Алдан-Маадыр суурдан мал чеминге хереглээр 20 шоодай суланы кожуунче чорудуп болуруның аргаларын көөрүн дилээн.

Бо хүннерде Тыва Республиканың Орук-транспорт комплекизиниң болгаш харылзаа яамызының сайыды О.С. Саая Мөңгүн-Тайганың болгаш Өвүрнүң оруктарында байдалды көрүп, ол кожууннарда чоруп турар. Ооң дыңнатканын езугаар алырга, орук ажылдакчылары дүн-хүн чок ажылдап турар, оларның дыштанып, чемненир черлерин организастаан, кывар-чаар материалдарны удур эккеп турар айтырыгны шиитпирлеп турар, орук аштап турар чолаачыларга оларны солуур чолаачыларны организастаар болза эки дээрзин чугаалаан.

Селектор хуралга Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.В. Кара-оол чер-черлерге ажылды мөөңнеп, бир демниг ажылдаарын, кандыг-даа ажыл удуртукчудан кончуг хамааржыр дээрзин демдеглээн. Туризм дээрге экономиктиг сектор дээрзин чамдык удуртукчулар чедир билбейн, бо ажылды эреңгейлеп чорудуп турарын ол шүгүмчүлээн. Ылаңгыя чер-черлерде культура одаглары соок, караңгы, кандыг-даа дыштанылга черлеринге дүүшпес дээрзин демдеглээн.

Ам каш-ла хонгаш референдум эрттирер бис. Маңаа кожууннарның чагырга даргаларының үлүү улуг болурун демдеглеп, чон ортузунга референдум деп чүл дээрзинге тайылбыр ажылының ам-даа кошкаан айтып, чон ортузунче ханылап кирерин дааскан.

Бойдустуң халавын чалап алыр эвес, ынчалза-даа кышка белеткелдерни чайын, күзүн ыяк кылып алыры чугула дээрзин үе көргүзе бергени ол.

Светлана МОНГУШ.

КЫМНАР ЭҢ ЧАРАШ БОЛГАНЫЛ?

Чараш-чаагай болгаш эрес-дидим чоруктуң чыл санында болуп урар «Студентилерниң 2010 чылдың даңгыназы болгаш тажызы» еп конкурузу Кызылдың дээди болгаш ортумак өөредилге ерлериниң аразынга март 20-де Улусчу чогаадылга бажыңынга олган.

Чидиг демиселдиң түңнелинде 2010 чылдың студентилериниң аңгыназының оваадайын болгаш адын Татьяна Соңгулаа чаалап лган, а студентилерниң тажызы Аганак Саая болган. Ол ийи иилекчиниң кайызы-даа Кызылдың уран чүүл колледжизин элээлээннер.

Кызыл хоорайның мэриязының культура болгаш уран чүүл алазы-биле департаментизи республиканың Аныяктар эвилели- иле кады конкурстуң организакчылары болганнар.

ЭДИЛГЕЛЕР ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА

Референдум

Бо чылдың апрель 11-де эрттирер деп турар референдумга Тываның Конституциязынга эргежок чугула эдилгелерни киирер дээш, чон-биле сүмележири көрдүнген. Бо политиктиг хемчегниң чылдагааннары бар. Хамыкты мурнай Россия Федерациязының Конституциязы биле Тываның Үндезин хоойлузунуң аразында карышкактарны эдер апаар. Тыва Россияның политиктиг делгеминде бактаап, ооң күрүнезиниң иштинде кирип турар болганда, Үндезин Хоойлуларга чөрүшкектер турбас ужурлуг. Ажыы-биле алырга, ук карышкактар төп эрге-чагырга-биле, ооң иштинде Тываның саң-хөө айтырыгларын шиитпирлээринге моондактап келген.

Амгы үеде Тываның политиктиг амыдыралы кончуг нарын. Ооң чурттакчы чонунуң саны хөлчок эвээш-даа болза, депутаттарының узун санының талазы-биле эң-не көвей республика боол, бүгү Россияда «алдаржып», ыракка ыянчыг, чоокка чованчыг байдалга таваржы бердивис.

2001 чылдан бээр 162 депутаттыг Улуг Хурал — Хоойлужудулга болгаш Төлээлекчилер палаталары — деп ийи дээди эрге-чагырга черлери тургустуна берген. Хөй санныг депутаттар ында-хаая чыглып алгаш, хуралдаарындан аңгыда, чогум тодаргай чүнү кылып турарының ужуру билдинмес.

А Хоойлужудулга палатазының кезек депутаттары чыл төнчүзүнде республиканың бюджедин хүлээп алырда дирлип үнүп кээрин билир бис. Өскээр чугаалаарга, күүсекчи (чазак) болгаш хоойлужудулга (парламент) эрге-чагыргаларының аразында деңзигүүр деңнээр аргажок хажыттынган.

Бодап көрүңер даан: чазак кежигүннери 22 кижи, а депутаттар 162, ооң иштинде Хоойлужудулга палатазында 32 кижи доктаамал «ажылдап» турар деп санадыр. А херек кырында кым, чүнү кылып турарыл? Чазакты бажында карактыг кижи бүрүзү чектээр дизе, улуг хөөрем эвес, чүге дээрге чырык-чылыгдан эгелээш, башкыларның, эмчилерниң шалыңынга, пенсионерлерниң, бертик-межел, өскүс-чавыс кижилерниң акша-төгериинге чедир чазак чери харыылаар.Оларның ажылында четпестер бар, чүге дээрге кандыг-чүү-даа бол, хүн-дүн дивейн ажылдап турар. Орай кежээ Ак бажың биле хүрең бажыңның соңгаларын көрүңер даан. Кайызында чырык хып турар-дыр?

Ажыы-биле чугаалаарга, Улуг Хурал — Хоойлужудулга болгаш Төлээлекчилер палаталарының депутаттары тодаргай чүнү кылып турарыл? 20-30 санныг хүн айтырыын көрүп болур-ла ыйнаан харын. Ынчалза-даа оларның хөй нуруузу Москваның хоойлуларын катаптаан, езу барымдаалаан доктаалдар-дыр. Тус черниң чонунуң эрге-ажыын камгалаан кандыг хоойлу хүлээп алганыл? Чижээ, тыва дылдың өөренир шактарын кызырган-дыр. Силерниң сөзүңер кайыл? РФ-тиң Күрүне Думазының Даргазы Грызлов ядыы субъектилерни кызырар бис дээн-дир. Бисти Красноярскиге кадар дугайында чугаа чавырылбайн тур. РФ-тиң Конституциязы-биле каржып турар шуугаашкыннарга удур парламент кандыг медеглел кылганыл?

Ээлчеглиг сессия соонда Хоойлужудулга палатазының депутаттары база катап «шөлээлеп» турары кымга-даа билдингир. Сайыттарга бодаарга, оларның хостуг үези четчир болгаш артар. Ынчангаш кылыр чүве чогундан кезек депутаттар ол-бо черлерже чагаалар шелер чоруу ында деп бодаар мен.

(Уланчызы 2-ги арында).

ЭДИЛГЕЛЕР ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Оон кедерезе, эки-багай-даа бол, ажылдап турган кижилерге шаптык кадып, улуг туразын илередип, чазакты бис дорт чагырар ужурлуг бис, чазак хүн бүрүде чүнү кылып турарын илеткеп турзун дээн хөөннер парламентиниң удуртулгазында бар.

Шуут-ла парламент чок күрүне турбас. Тыва күрүне турган болгай. Оон ойталаар эргевис чок. Бир эвес ол күрүнени салгаар деп бодаар болзувусса, Улуг Хурал болгаш Биче Хурал турар. Улуг Хурал үш чыл болгаш чаңгыс катап чыглыр (а бисте кандыг ийик?), а Биче Хурал чылда чаңгыс катап чыглыр. Биче Хурал бодунуң сессиязынга доктаамал ажылдаар Биче Хуралдың Президиумун болгаш Сайыттар чөвүлелин (чазакты) соңгуп алыр турган. Мону бодаарга, бистиң парламентивис шаандагы хоойлужудулга чагыргазының чүгле үстүү кезээн алгаш, Биче Хурал дугайын — доктаамал ажылдаар ужурлуг кезээн ап октапкан-дыр. Ынчангаш ТАР-ның хоойлужудулга эрге-чагыргазын шуут хажыдып каан-дыр. Чиге чугаалаарга, төөгүнүң деңзигүүрү-биле алырга, меге парламент кылып каан.

Хоойлужудулга эрге-чагыргазынга хамааржыр шын эвес «төрүттүнген» ийи дээди эрге-чагырга — Хоойлужудулга болгаш Төлээлекчилер палаталарында барык ийи чүс хире күрүне ажылдакчылары бар апарганының ужурун тайылбырлаары берге. Оларның удуртукчулары болгаш Хоойлужудулга палатазының депутаттары башкыларның база эмчилерниң дүжүнге безин кирбес хөй санныг акша-шалыңны ап, шөлээ акшазын четтирип келген. Соңгулдалар болганда он ажыг кордакчы чаңгыс депутат шалың дээш бүрүткедип алыр. Ынча кижи чоннуң эрге-ажыын камгалаар дээш туржуп тур бис деп хамык-ла бүтпес аазаашкыннар кылыр. А херек кырында олар дөгере депутаттың сайыт-биле дөмей шалыңы дээш туржуп турары олдур, ужурунда база хоойлу эрге-чагыргазынга езулуг юрист бооп бышпаан-даа болза, оода чадаарда правоведение факультедин дооскан кижилер соңгудар ужурлуг. Кым «технарьны» хөй кудар болдур, ол кижи дээш соңгуп каар апарганывыс чажыт эвес-ле болгай.

Тыва чонум, бо чаржынчыг байдалдан уштунуп, соңгулдалар үезинде чаңгыс ол-ла кандидат дээш бадылап турбайн, ыяап-ла төлептиг депутаттан шилип ап көрээлиңер.

Референдумга идепкейлиг киржип, Тываның Конституциязынга эдилгелер киирери эргежок чугула. Шаандагы Улуг Хуралдың бирээзи — Биче Хурал чок болган ужун ону ам өскээр адап, «Күрүне Хуралы (парламент)» азы «Чоннуң Хуралы (парламент)» дизе эки деп саналдыг мен.

Монгуш БАЙЫР-ООЛ, философия эртемнериниң кандидады.

Кызыл хоорай.

«Тыва Республиканың Муниципалдыг тургузуглар чө
линиң» ассоциациязының резолюциязын деткииириниң дугай

Тыва Республиканың Сүт-Хөл кожуун муниципалды районунуң Төлээлекчилер хуралының

ШИИТПИРИ

2010 чылдың март 16 № 200 Суг-Аксы суур

Эртип турар күрүне ужур-дузалыг хемчег — 2010 чылдың а 11-де Тыва Республиканың референдумунуң ужур-ду барымдаалааш, ону Сүт-Хөл кожууннуң девискээринге органи эрттирерин хандырар сорулга-биле Сүт-Хөл кожууннуң Төлээле хуралының **шиитпирлээри болза:**

1. «Тыва Республиканың Муниципалдыг тургузуглар чөвүле ассоциациязының 2010 чылдың февраль 27-де ээлчег чок съезди резолюциязын деткиир (ону кошкан).

2. Республика референдумун эрттирерин күштүг болуп турар ралдыг болгаш республика хоойлужудулгаларынга дүүштүр ор застаарынга болгаш белеткээринге идепкейлиг киржиринче Республиканың Сүт-Хөл кожууннуң төлээлекчи органнарының де тарын болгаш бот-башкарылганың тус чер органнарының соңгул албан-дужаалдыг кижилерин кыйгырар.

3. Сүт-Хөл кожууннуң соңгулда округтарының девискээринге р рендум киржикчилеринге дыңнадыгларны болгаш рефере айтырыгларының талазы-биле агитацияны 2002 чылдың июнь «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелер болгаш референдумга киржир эргелериниң кол-кол магадылалдар дугайында» № 67-ФХ Федералдыг Хоойлунуң 48 чүүлүнүң 3 к езугаар хандырарын Тыва Республиканың Сүт-Хөл кожууннуң ту бот-башкарылгазының төлээлекчи органнарының депутаттар сүмелээр.

4. Бо шиитпир аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болур.

5. Бо шиитпирни чонга чарлаар.

Сүт-Хөл кожууннуң баштыңы—Төлээлекч хуралының даргазы Э.МОНГУШ.

Айлаң МОНГУШ

Номерже дүрген!

ОНЗА БАЙДАЛДАРНЫ АЖЫП ЭРТЕР ДЭЭШ АЖЫЛ ТҮЛҮК

Республикада кыштаглаашкын канчаар чоруп турарыл? Чидиг айтырыг

Частың башкы айын шагда-ла уткуп алган бис, ынчалза-даа бойдус бодунуң хоойлузун доктаадып, аңаа чагыртырын албадапкан деп болур. Шагда бо үеде чер карандылап, ыжык черлерде баштайгы көк бакылап, дамырак суглар ырын ырлажып чыдар турган болза, ам ындыг эвес. Мал-маган хамаанчок, хоорай черде чурттап чоруур чадаг кижиге кижи оруунга кылаштаары айыылдыг деп болур: кышкы дош-туг чуңгуда-биле дөмей, орук чүгле кылаңнаар... А малга кандыгыл? Ол айтырыгны сонуургап, ТР-ниң Көдээ ажыл-агый, аъш-чем яамызының мал ажылының талазы-биле килдистиң удуртукчузу **Кадир-оол Байыр-оолович Чула-биле** ужуражыр аргалыг болдум.

— Кыштаглаашкын кайда-даа берге чоруп турары билдингир болгай, Кадир-оол Байыр-оолович. Бо хүннүң байдалы-биле чүнү немеп болурул?

— Мал ажыл-агыйынга хамаарыштыр чугаалаар чүве болза, республиканың көдээ ишчилеринде планнаттынган мал оолдаашкыны кидин түлүк эгелээн. Ынчангаш бүгү ажылдар ынаар угланган деп болур. Бо хире чымыштыг үеде кылын харның дүшкени, оон улаштыр чылып келгеш, хар чаа-ла эрип бар чыдырда, хадааш, хенертен сооп келгени көдээ ишчилерни шуут берге байдалга таварыштырган. Ынчангаш ол дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырар дээш бүгү күштү ынаар мөөңнээри-биле улуг ажылдар кылдынып турарын дыңнадып каайн. Эң-не берге байдалдар Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Эрзин, Бай-Тайга кожууннарда тургустунган болгаш Мөңгүн-Тайга кожуунда март 19-тан эгелеп онза байдалды чарлаан.

— Көдээ ишчилерге кандыг боттуг ачы-дузаларны чедирип турар ирги?

— Республиканың көдээ ажыл-агыйларында болгаш чурттакчы чонунда тургустунган берге байдалды өөренип көрбүшаан, Көдээ ажыл-агый яамызы кожууннарның көдээ ажыл-агый специалистери болгаш тус чер чагыргаларының даргалары-биле селекторлуг хуралды чыып, одар-белчиирлерниң, оруктарның харын ажылчы коллективтерниң шефтээшкин дузазы-биле аштап, малчын турлагларга мал чемин болгаш аъш-чем аймаан чедирер ажылдарже бүгү күштү мөөңнээрин кыйгырган.

Эң-не бергедежип турар Мөңгүн-Тайганың малчыннарынга аъш-чем аймаан, ооң иштинде чиг далганны, макарон кылыгларын, консервалаан чемнерни авиация-биле чедирген. Ында «Тыва сүт» бүдүрүлгезиниң удуртукчузу Альберт Эрес-ооловичиниң база «Тыва хлеб комбинадының» удуртукчузу Вера Владимировна оларның киириштирген үлүүн черле демдеглевес аргажок. Оон аңгыда мал эмчилерин хереглеттинип турар эмнер аймаа-биле хандырган.

— Тываның Чазаа тургустунган байдалга хамаарыштыр немелде күштү берип турар ыйнаан?

— Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. Кара-оолдуң дорт даалгазы-биле мал малдап турарларга машина-техниканы хөлезилеп алгаш, мал чемин садып алырынга субсидия акшаларын төлеп эгелээн. Ынаар кывар-чаар материалдарга чарыгдалдар база кирер ужурлуг. Бо хүнде ол сорулгага 7 млн. 63 муң рубльди республика бюджединден аңгылаан боop турар.

База ол ышкаш яамының мурнундан Хакасиядан болгаш Красноярск крайдан мал чемин садып ап база сөөртүп турар хууда сайгарлыкчыларны, аар техника бар кижилерни берге үеде дузаны кадып, кады ажылдажылгаже кыйгырып турар бис.

— Кыштаглаашкынның мындыг байдал-биле төнүп турарын мал чемин четчири-биле белеткеп албаанында деп болур бе?

— Бо берге кыштаглаашкынның тургустунуп келгениниң чылдагааны мал чемин четчири-биле белеткеп албааны деп буруудадыры болдунмас. Чүге дизе хуу-даа кижилер, ажыл-агыйлар-даа, малчыннар-даа мал чемин четчири-биле белеткээн турган. А байдалдың тургустунуп келгениниң кол чылдагааны — канчаар-даа аажок соок кыштың, улуг харның дүшкенинде деп санаар апаар. Улуг улустарның чугаазы-биле алырга, кончуг дыңзыг сооктар малдың чилиин доңурупкан боop турар-дыр ийин. Кижи безин кандыг ийик, «шо-шо, кандыг кончуг соок чүвел, чылыгып чадап тур мен» дээр ийик, а малга ол эң-не соок кыштың эрткени бо түңнелди көргүзүп турары ол-дур. А курлавырга турган мал чемин малчыннар ажыглап каапкан, ам немелде мал чемин өске ажыл-агыйлардан садып ап эгелээн бис.

Сүт-хөлчүлер эрткен чылын четчир болгаш артар кылдыр мал чемин белеткеп алган кожуун. Бо хүн Красноярскиден ужуп келир вертолет-биле Сүт-Хөлдүң Алдан-Маадырдан суланы садып алгаш, Мөңгүн-Тайганың малчын коданнарынга чедиреривис ол. Ол ындыгла кончуг хөй эвес мал чеми-дир. Ынчалза-даа одардан 4-5 хонук дургузунда үнмээн малга шору немелде чем болур ужурлуг деп санап турар бис.

— Дыка хөй мал чудап өлгендир, ам ону шынзыдыптары-биле актыларны тургузуп турар бе?

— Республиканың мал хайгааралының талазы-биле албан база Көдээ ажыл-агый яамызы ол ажылды чорудуп турар. Малдың канчап, чүден, кажан өлгенин тодарадыры албан апаар, массалыы-биле өлүп эгелээн чүве болза, халдавырлыг кандыг аарыг турганыл дээш, лабораторлуг анализтерни чорудары албан.

— Өлген малдың сегин чок кылыры-биле тускай чер турар ужурлуг эвес бе, аңаа хамаарыштыр чүнү чугаалап болурул?

— Ийе, дыка шын айтырыг. Тускай хоойлужуттунган чурум езугаар өлген малдың сегин тускайлаттынган черге хөмер ужурлуг. Ындыг черлерни тус черлерниң чагыргалары боттары кылдырып, ажылды чорудар. Ынчалза-даа база-ла акша айтырыынга кээр боор, чүге дизе оңгарны 10 метр ханы кылдыр кастыргаш, кыдыгларын бетоннап тургаш, кылдырар ужурлуг. Аңаа дыка хөй акша үнери билдингир. Ынчалза-даа бо база бир чидиг айтырыг апаары чугаажок.

Бөлүкт
медээл

«Енисей-стар 2010»

Март 19-та студенти аразында чылдың-на болуп т эстрада ырларының «Енисей — 2010» деп мөөрей б эрткен. Аңаа аныяктар боттары хөгжүмге сонуургалы бол ынакшылы-биле салым-чая көргүзүп, идепкейлиг кириш

Чаңчыл болган бо чылгы рейниң тиилекчилери уран колледжизиниң студентизи А маа Айыжы болгаш ТывКУ студентизи Алена Ондар бүгүд сонуургалын чаалап ап, төле болганнар.

Салым-чаяаннығл мөөрейи

Эрткен дыштаныр хүнне Кызыл кожууннуң Сукпак с зунуң Культура бажыңынга б болгаш элээди уруглар аразы ырлар мөөрейи болуп эрткен. мөөрей мурнуку чылдарда «Х наарак» деп адаттынып тур болза, бо чылын организатор ону өскертип, адын чаарт Уругларның чаңчыл бол мөөрейин ам «Новая волна-201 деп адаан.

Штабтың даргазы соңгаан

Эрткен неделяда Тыван волонтерларының конференц чыыжы болуп эрткен. Аңаа шта тың даргазы кылдыр Ачыты Д тайны соңгаан. Ол ышкаш вол терлар каттыжыышкынының а лының талазы-биле мастер-кла тар болгаш тренингтерни э тирген.

Тывада волонтерлар орга зациялары тургустунуп, аныкта аразындан ооң одуруунче кир күзелин илередип турарлар х Оларның бирээзинге идепкей хөй-нииити ажылдакчызы Юл Сайзу хамааржыр.

Бистиң корр

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЛАРЫ

Тыва Республикага нотариатты организастаарының чамдык айтырыгларының дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2010 чылдың январь 27-де хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2010 чылдың март 3-те чүңлдүг деп көрген

Бо Хоойлу Россия Федерациязының онституциязынга, Тыва Республиканың онституциязынга, федералдыг хоойлуудулгага болгаш Тыва Республиканың ойлужудулгазынга дүүштүр Тыва Ресубликаның күрүне эрге-чагыргазының рганнарының күрүнениң нотариалдыг нтораларының материал-техниктиг болгаш н-хөө хандырылгазының айтырыгларын итпирлээр, нотариалдыг округка нотаиустарның албан-дужаалдарының санын, ыва Республиканың девискээринге нотаиалдыг округтарның хемчээлдерин тодадыр талазы-биле бүрүн эргелерни боттанырары-биле холбашкан хоойлу-дүрүм маарылгаларын таарыштырар.

1 чүүл. Тыва Республикага нотариат

Тыва Республикада нотариат хамаатыарның болгаш юридиктиг эргелиг черлерң эргелерин болгаш хоойлу езугаар эргеыктарын нотариустарның хоойлужудулга тылары-биле көрдүнген нотариалдыг ыл-чорудулгаларын кылыры-биле Россия едерациязының өмүнээзинден хандырар урлуг. Тыва Республикада нотариалдыг ыл-чорудулгаларны күрүнениң нотаалдыг конторада ажылдап турар нотаустар база хуу практика-биле ажылдап рар нотариустар кылыр.

Бир эвес суурларда азы суурлар аразың чурттакчылыг черлеринде нотариус чок лган таварылгада, нотариат дугайында ссия Федерациязының Хоойлужудулга дезиннериниң 37-ги чүүлү-биле көрдүнген тариалдыг ажыл-чорудулгаларны сууррның тус чер чагыргазының баштыңы болш суурларның тус черниң бот-башкалгазының тускай төлээлеткен албан-дуалдыг кижизи азы муниципалдыг районң тус чер чагыргазының баштыңы болгаш ниципалдыг районнуң тус чер бот-башрылгазының тускай төлээлеткен албанжаалдыг кижизи кылыр эргелиг болур.

Нотариалдыг ажыл-чорудулга сайгаркчы ажыл бооп болбас болгаш орулга ыр сорулгалыг болбас.

2 чүүл. Нотариалдыг округтуң мчээлдери

Тыва Республиканың девискээрлеринге тариалдыг округтарның хемчээлдерин, ссия Федерациязының административтигвискээр кезээнге дүүштүр, Тыва Ресбликаның Чазаа тодарадыр.

3 чүүл. Нотариалдыг округка нотариусрның албан-дужаалдарының саны

Нотариалдыг округка нотариустарның бан-дужаалдарының санын Федералдыг тариалдыг палата-биле кады, нотариат ырында хоойлу-дүрүмге хамааржыр ылдарны база контроль болгаш хайрал талазы-биле хүлээлгелерни ботндырып турар күүсекчи эрге-чагырганың дералдыг органының бадылаар чуруму гаар, Тыва Республиканың Чазаа тааштырып тургузар.

4 чүүл. Күрүнениң нотариалдыг конраларының ажыл-чорудулгазын акшандырары

Күрүнениң нотариалдыг конторaларын ва Республиканың республика бюджениң акша-хөреңгизи-биле хандырар.

5 чүүл. Бо Хоойлунуң күштүг болуп рери

1. Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парн хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен нда, күштүг болур.

2. Бо Хоойлу күштүг болуп кирген нүнден эгелээш, дараазында хоойлуларны күн чидирген деп санаар:

1) 1994 чылдың ноябрь 2-де № 149 «Нотариат дугайында» («Тувинская правда», 1995 чылдың январь 1-де) Тыва Республиканың Хоойлузун;

2) 1996 чылдың июль 8-те № 610 «Нотариат дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер болгаш немелделер кииририниң дугайында» («Тувинская правда», 1996 чылдың июль 10-да) Тыва Республиканың Хоойлузун;

3) 1998 чылдың октябрь 22-де № 78 «Нотариат дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында» («Тувинская правда», 1998 чылдың октябрь 10-да) Тыва Республиканың Хоойлузун;

4) 2001 чылдың февраль 12-де № 907 «Нотариат дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында» («Тувинская правда», 2001 чылдың май 17-де) Тыва Республиканың Хоойлузун;

5) 2001 чылдың апрель 25-те № 1005 «Нотариат дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында» («Тувинская правда», 2001 чылдың май 8-те) Тыва Республиканың Хоойлузун;

6) 2001 чылдың июнь 10-да № 1095 «Нотариат дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында» («Тувинская правда», 2001 чылдың июнь 19-та; Тыва Республиканың хоойлужудулга чыындызы, 2001 чыл, № 2, 221 чүүл) Тыва Республиканың Хоойлузун;

7) 2004 чылдың апрель 3-те № 686 УХ-I «Нотариат дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында» («Тувинская правда», 2004 чылдың апрель 13-те) Тыва Республиканың Хоойлузун;

8) 2004 чылдың декабрь 29-та № 1034 УХ-I «Нотариат дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында» («Тувинская правда», 2004 чылдың декабрь 31-де) Тыва Республиканың Хоойлузун;

9) 2006 чылдың февраль 17-де № 1687 УХ-I «Нотариат дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында» («Тувинская правда», 2006 чылдың март 2-де) Тыва Республиканың Хоойлузун;

10) 2006 чылдың апрель 13-те № 1748 УХ-I «Нотариат дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 70-ги чүүлүнге өскерилге кииририниң дугайында» («Шын», 2006 чылдың апрель 20-де; «Тувинская правда», 2006 чылдың апрель 20-де) Тыва Республиканың Хоойлузун;

11) 2007 чылдың июнь 18-те № 197 УХ-II «Нотариат дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 15-ки чүүлүнге өскерилгелер кииририниң дугайында» («Тувинская правда», 2007 чылдың июнь 28-те) Тыва Республиканың Хоойлузун;

12) 2007 чылдың декабрь 28-те № 423 УХ-II «Нотариат дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында» («Тувинская правда», 2008 чылдың январь 21-де) Тыва Республиканың Хоойлузун;

13) 2008 чылдың апрель 21-де № 714 УХ-II «Нотариат дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында» («Шын», 2008 чылдың май 22-де) Тыва Республиканың Хоойлузун;

14) 2009 чылдың декабрь 31-де № 1609 УХ-II «Нотариат дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында» («Шын», 2010 чылдың январь 19-та) Тыва Республиканың Хоойлузун.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1781 УХ-II
2010 чылдың март 12.

Арга-арыг үнүштерин садыглажылга керээзинге үндезилеп, күрүнениң азы муниципалдыг хереглелдерни хандырары-биле ыяш белеткээриниң база ол ышкаш Тыва Республиканың девискээринге арга-арыг участоктарын бербээнде, арга-арыг нүштерин садыглажылга керээзинге үндезилеп, хамаатыларның, юридиктиг эргелиг черлерниң чаа чыл байырлалдарында ивилерни база (азы) өске-даа ине бүрүлүг породаның ыяштарын белеткээриниң онзагай таварылгаларының дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2010 чылдың январь 27-де хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2010 чылдың март 3-те чүңлдүг деп көрген

Бо Хоойлу Россия Федерациязының Арга-арыг кодекизинге дүүштүр Тыва Республиканың девискээринге арга-арыг үнүштерин садыглажылга керээзинге үндезилеп, күрүнениң азы муниципалдыг хереглелдерни хандырары-биле ыяш белеткээриниң, база ол ышкаш арга-арыг участоктарын бербээнде, арга-арыг үнүштерин садыглажылга керээзинге үндезилеп, хамаатыларның, юридиктиг эргелиг черлерниң чаа чыл байырлалдарында шивилерни база (азы) өске-даа ине бүрүлүг породаның ыяштарын белеткээриниң онзагай таварылгаларын тургузар.

1 чүүл. Арга-арыг үнүштерин садыглажылга керээзинге үндезилеп, күрүнениң азы муниципалдыг хереглелдерни хандырары-биле ыяш белеткээриниң онзагай таварылгалары

1. Арга-арыг үнүштерин садыглажылга керээзинге үндезилеп, күрүнениң азы муниципалдыг хереглелдерни хандырары-биле ыяш белеткээрин, дужаакчы Россия Федерациязының, Тыва Республиканың, Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының, күрүне чагыкчыларының болгаш муниципалдыг чагыкчыларның, оларның хүлээлгелерин болгаш бүрүн эргелерин боттандырарынга эргежок чугула ыяшка хереглелдерин хандырар сорулгалар-биле ыяш дужаарынга доктааттынган чурум езугаар чарган күрүнениң азы муниципалдыг керээ езугаар, азы өске-даа хамаатыхоойлу-дүрүм керээзи езугаар, дараазында онзагай таварылгаларда боттандырар:

шугумналчак объектилерни чаартып кылыр, септээр болгаш ажыглаар сорулгаларга (электри дамчыдылгазының шугумунда, харылзаа, оруктар, бажың-балгаттар, тудуглар болгаш улуг тудуглар шугумунда барып ужарының айыылында турар ыяштарны одура хирээлээри);

көвүрүглер кыры-биле эртер черлерниң септелгезин, тудуун азы чаартылгазын организастаарынга;

электри хандырылгазын, суг-биле хандырылганы болгаш чоннуң одаар чүүлбиле хандырылгазын организастаарынга (дамбаларны, суг чорудар башняларны тудары, электри баганаларын бүдүрери);

чурттакчылыг черлерниң девискээрлерин база чоннуң массалыы-биле дыштаныр черлерин чаагайжыдарынга, хөөржүдүлге черлерин тударынга;

бойдустуң болгаш техногенниг шынарлыг онза байдалдарның уржуктарын баш удур болдурбазының база (азы) узуткаарының талазы-биле ажылдарны чорударынга (ооң иштинде суг, хар хөртүктерин арыглаары, база өске-даа берге байдалдарның түңнелинде үрелип сыйылган ыяштарны хирээлээри);

суг шыгжамырын, ол ышкаш суг-биле ажылдаар улуг тудугларны, хем порттарын тударынга болгаш ажыглаарынга;

судно чорулгазының, ооң иштинде эжиндириишкин дериг-херекселиниң хем кыдыының херекселиниң көстүрүнге айыыл чок чорукту хандырары-биле хем эриинден эрттир өзе берген ыяштарны болгаш чадаң ыяштарны кезер ажылдарны чорударынга;

арга-арыг инфраструктуразының объектилерин тургузарынга (арга-арыг оруктары, дыштаныылга черлери, кежилген черлер болгаш өске-даа);

ыяшка, ооң иштинде оттуларынга доораар ыяш белеткээри-биле күрүнениң болгаш муниципалдыг албан черлериниң хереглелдерин хандырарынга.

2. Бо чүүлдүң 1-ги кезээ-биле доктааттынган таварылгаларда, аргы-арыг үнүштериниң садыглажылга керээзин, Россия Федерациязының Арга-арыг кодекизиниң 77-ги чүүлү-биле доктааттынган чурум езугаар, чарар.

2 чүүл. Арга-арыг участоктарын бербээнде, арга-арыг үнүштерин садыглажылга керээзинге үндезилеп, чаа чыл байырлалдарында шивилерни база (азы) өске-даа ине бүрүлүг породаның ыяштарын белеткээриниң онзагай таварылгалары

Арга-арыг участоктарын бербээнде, арга-арыг үнүштерин садыглажылга керээзинге үндезилеп, чаа чыл байырлалдарында шивилерни база (азы) өске-даа ине бүрүлүг породаның ыяштарын белеткээриниң онзагай таварылгалары болза, хамаатыларның болгаш юридиктиг эргелиг черлерниң айыткан арга-арыгның ыяштан кылбаан курлавырларын ноябрь 1-ден декабрь 31-ге чедир үеде белеткээри болур.

3 чүүл. Бо Хоойлунуң күштүг болуп кирери

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда, күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1783 УХ-II
2010 чылдың март 12.

«Тыва Республикага күрүнениң эт-хөреңгизин хуужударының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 11 чүүлүнге өскерилге кииририниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2010 чылдың январь 27-де хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2010 чылдың март 3-те чүңлдүг деп көрген

1 чүүл

2003 чылдың февраль 11-де № 155 УХ-I «Тыва Республикага күрүнениң эт-хөреңгизин хуужударының дугайында» («Тувинская правда», 2003 чылдың март 1-де; 2006 чылдың август 2-де; 2007 чылдың июнь 7-де; «Шын», 2006 чылдың июль 11-де; 2007 чылдың июнь 5-те) Тыва Республиканың Хоойлузунуң 11-ги чүүлүнге, «тургузарының онзагай талалары» деп сөстерни «тургузарының онзагай талалары болгаш» деп сөстер-биле солуп, өскерилгени киирер.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1791 УХ-II
2010 чылдың март 12.

«Тыва Республикага инвестициялыг ажыл-чорудулга дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 1 чүүлүнге өскерилге кииририниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2010 чылдың январь 27-де хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2010 чылдың март 3-те чүңлдүг деп көрген

1 чүүл

2004 чылдың декабрь 29-та № 1171 УХ-I «Тыва Республикага инвестициялыг ажыл-чорудулга дугайында» («Тувинская правда», 2004 чылдың декабрь 31-де; 2005 чылдың декабрь 3-те; 2007 чылдың июнь 16-да, август 2-де; 2009 чылдың июнь 23-те, ноябрь 17-де; «Шын», 2005 чылдың ноябрь 29-та; 2007 чылдың июнь 5-те, август 23-те; 2009 чылдың июнь 18-те, ноябрь 10-да) Тыва Республиканың Хоойлузунуң 1-ги чүүлүнүң бешки абзазынга, «төлевилел-смета документилер» деп сөстерни «төлевилел документилер» деп сөстер-биле солуп, өскерилгени киирер.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1794 УХ-II
2010 чылдың март 12.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чамдык чарлыктарынга өскерилгелер киирериниң болгаш күжүн чидирген деп санаарының болгаш Тыва Республиканың Президентизиниң 2000 чылдың октябрь 10-да «Тыва Республиканың эрге-хоойлу актыларын албан-езузу-биле парлаарының дугайында» №722 Чарлыын күжүн чидирген деп санаарының дугайында

Тыва Республиканың 2003 чылдың январь 4-те «Тыва Республиканың Чазааның Даргазының эрге-байдалының дугайында» №97 УХ-1 Конституция Хоойлузунуң 7 чүүлүнге дүүштүр **доктаадырым болза:**

1. 2008 чылдың ноябрь 24-те Тыва Республиканың Чазааның Даргазының №297 Чарлыы-биле бадылаттынган Тыва Республиканың эргелеп-башкарылга кадрларының курлавырының дугайында Дүрүмнүң 20 пунктузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

«курлавырдан үндүрер дугайында» деп сөстерниң соонга «, а ол ышкаш дүжүрбээн болгаш үези эртпээн шииткели бар, курлавырда кижини судтуң хоойлу езугаар күштүг болуп кирген шиитпири-биле харыысалгазын шуут билбес азы харыысалгазын чедир билбес деп санаттынган болза, а ол ышкаш хыналда үезинде Россия Федерациязының, Тыва Республиканың федералдыг хоойлуларынга болгаш өске-даа норматив-эрге-хоойлу актыларынга дүүштүр хамаатының курлавыр албан-дужаалынче кирерин ге шаптык болуп турар Россия Федерациязының хамаатызындан үнгени азы өске күрүнениң хамаатызы апарганы, бир эвес Россия Федерациязының делегей керээзинде өске чүүлдер көрдүнмээн болза, өске күрүнениң (өске күрүнелерниң) хамаатызы болуп турар болза, конкурска киржири-биле меге документилерни азы биле тура шын эвес медээлерни киирген, курлавырга турган албан-дужаалынга томуйлаткан, хостуг албан-дужаалды ээлээринге саналдаарга, база катап ойталаан болза» деп сөстерни немээр;

Дараазында утказыг абзацты немээр:

«Тыва Республиканың эргелеп-башкарылга кадрларының курлавырын четчелээр болгаш белеткээр талазы-биле республика комиссиязының саналын езугаар Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Тыва Республиканың эргелеп-башкарылга кадрларының курлавырындан үндүрер. Хамаатыны эргелеп-башкарылга кадрларының курлавырындан үндүрген таварылгада үндүрген чылдагаанын айытпышаан, бижимел хевир-биле аңаа дыңнадыр.».

2. 2008 чылдың декабрь 16-да Тыва Республиканың Чазааның Даргазының №319 Чарлыын езугаар бадылаттынган Тыва Республиканың эргелеп-башкарылга кадрларының курлавырын четчелээр талазы-биле конкурс эрттирериниң дугайында Дүрүмнүң 2 пунктузунга дараазында утказыг абзацты немеп, эдилгени киирер:

«Эргелеп-башкарылга кадрларының курлавырынче кандидаттарны хөй-ниити каттыжыышкыннар, ооң иштинде политиктиг партияларның регион салбырлары, организас-эрге-хоойлу хевири хамаанчокка организациялар, а ол ышкаш бодун боду депшидериниң чурумун езугаар депшидип болур.».

3. 2008 чылдың август 25-те Тыва Республиканың Чазааның Даргазының «Тыва Республиканың эргелеп-башкарылга кадрларының курлавырын четчелээр болгаш белеткээр талазы-биле республика комиссиязының дугайында» №190 Чарлыы-биле бадылаттынган Тыва Республиканың эргелеп-башкарылга кадрларының курлавырын четчелээр болгаш белеткээр талазы-биле республика комиссиязының составынга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) комиссияның составынга киирери болза:

А.М. Монгалды—Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызының хүлээлгезин күүседип турар – Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының удуртукчузун, ону комиссияның даргазы кылдыр томуйлаар;

Г.С. Тарыйны – Тыва Республиканың Чазааның Даргазының дузалакчызын;

Ю.Ю. Ананьинни – Чазак Аппарадының удуртукчузу – Тыва Республиканың сайыдын киирер:

2) А.П. Дамба-Хуурактыы, В.А. Кочергинни комиссияның составындан үндүрер.

4. Күжүн чидирген деп санаары бол...

2005 чылдың январь 20-де Тыва Р... публиканың Чазааның Даргазының «Т... Республиканың Эптештирилге судьялары... болгаш күрүнениң нотариалдыг контора... рының ажыл-чорудулгазын хандырар т... зы-биле агентилелдиң айтырыглары» №... Чарлыын;

2009 чылдың декабрь 15-те Тыва Р... публиканың Чазааның Даргазының «Т... Республиканың күрүнениң хамааты ал... дужаалдарын ээлээринче кордакчы ха... тыларның болгаш Тыва Республиканың к... нениң хамааты албан-хаакчыттарының к... ген медээлериниң шынныын болгаш долу... база Тыва Республиканың күрүнениң ха... ты албан-хаакчыттарының албан-хүлэ... негелделерин сагып турарын хынаары... дугайында» №288 Чарлыын;

2005 чылдың январь 20-де Тыва Рес... ликаның Чазааның Даргазының «Тыва Р... публиканың Парлалга болгаш массалыг к... муникациялар талазы-биле агентилел... айтырыглары» №95 Чарлыын;

Тыва Республиканың Президентизи... 2000 чылдың октябрь 10-да «Тыва Рес... ликаның эрге-хоойлу актыларын албан-е... зу-биле парлаарының дугайында» №7... Чарлыын.

5. Бо Чарлык ону албан-езузу-биле п... лаан хүнүнден эгелеп күштүг боол кире...

Тыва Республиканың Чазааны... Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2010 чылдың март 10 №31.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының болгаш дайынчы хөделиишкиннерниң хоочуннарының, 2005 чылдың январь 1-ге чедир учетта туруп алган инвалидтерниң болгаш инвалид уругларлыг өг-бүлелерниң аразындан Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар чамдык категорияларынга чуртталга бажыңнарын садып (тудуп) алырынга субсидиялар бээр талазы-биле Ведомстволар аразының комиссиязын тургузарының дугайында

2006 чылдың декабрь 13 №1415 Кызыл хоорай

2005 чылдың октябрь 15-те Россия Федерациязының Чазааның «Хоочуннарны, инвалидтерни болгаш инвалид уругларлыг өг-бүлелерни чуртталга бажыңнары-биле хандырар талазы-биле Россия Федерациязының бүрүн эргелерин Россия Федерациязының субъектилериниң бюджеттеринче дамчыткан федералдыг бюджеттен субвенцияларын тыпсырынга акша-хөреңгини чарыгдаарының болгаш учетка алырының Дүрүмнерин бадылаарының дугайында» №614 доктаалын, 2006 чылдың май 16-да Тыва Республиканың Чазааның «Хоочуннарның, чуртталга байдалдарын экижидери негеттинип турар, 2005 чылдың январь 1-ге чедир учеттар туруп алган инвалидтерниң болгаш инвалид уругларлыг өг-бүлелерниң аразындан хамаатыларның чамдык категорияларын чуртталга бажыңы-биле хандырар талазы-биле социал деткимчениң хемчеглерин тыпсырының хевириниң болгаш чурумунуң дугайында» №621 доктаалын күүседири-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадары болза:**

1. Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының болгаш дайынчы хөделиишкиннерниң хоочуннарының, 2005 чылдың январь 1-ге чедир учетта туруп алган инвалидтерниң болгаш инвалид уругларлыг өг-бүлелерниң аразындан Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар чамдык категорияларынга чуртталга бажыңнарын садып (тудуп) алырынга субсидиялар бээр талазы-биле Ведомстволар аразының комиссиязын (моон соңгаар—Ведомстволар аразының комиссиязы дээр) тургузар.

2. Ведомстволар аразының комиссиязының мында кошкан составын болгаш ооң дугайында Дүрүмнү бадылаар.

3. Бо доктаалдың күүселдезинге контрольду Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының социал хөгжүлде айтырыгларының талазы-биле эргелелинге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. ООРЖАК.

Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың декабрь 13-те №1415 доктаалы-биле бадылаттынган

Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының болгаш дайынчы хөделиишкиннерниң хоочуннарының, 2005 чылдың январь 1-ге чедир учетта туруп алган инвалидтерниң болгаш инвалид уругларлыг өг-бүлелерниң аразындан Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар чамдык категорияларынга чуртталга бажыңнарын садып (тудуп) алырынга субсидиялар бээр талазы-биле Ведомстволар аразының комиссиязының

СОСТАВЫ

Брокерт А.В. — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы, даргазы;

Конгар А.Т. — Тыва Республиканың күш-ажыл, социал политика сайыды, дарганың оралакчызы;

Монгуш Ч.М. – Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының социал хөгжүлде айтырыгларының талазы-биле эргелелдиң начальниги, секретары;

Волгина Л.Л. — Кызыл хоорайның мэриниң оралакчызы (дугуржулга езугаар);

Достай О.С. — Тыва Республиканың Саңхөө ямызының килдис начальниги;

Корнеев А.М. – Тыва Республиканың иштики херектер сайыдының оралакчызы (дугуржулга езугаар);

Ооржак К.Б. – Тыва Республиканың Чазааның чанында чуртталга шөлүн баш удур хуваарының талазы-биле комиссияның даргазы;

Сарыглар В.Б. —Тыва Республиканың кадык камгалал сайыдының оралакчызы;

Свинцов А.Б. — Тыва Республиканың тудуг, чуртталга болгаш коммунал ажыл-агыйы сайыды;

Спиридонова Л.Ч. – «Медицина-социал экспертизаның Тыва Республика талазы-биле кол бюрозу» ФКА-ның кол эксперти (дугуржулга езугаар);

Тарулин С.В. — республиканың шериг комиссариадының шериг комиссары (дугуржулга езугаар);

Трусова Л.В. — Тыва Республика... экономиктиг хөгжүлде сайыдының о... лакчызы:

Тугур-оол Б.А. – Россия Федерац... зының Пенсия салбырының Тыва Республ... талазы-биле салбыры—күрүне алб... чериниң эргелекчизи (дугуржулга езуга...

Тыва Республикага уругларның дыштанылгазын болгаш кадыкшылын экижидерин организастаарының чурумунуң дугайында

2009 чылдың декабрь 7 №601 Кызыл хоорай

2009 чылдың июль 24-те «Россия Федерациязының чамдык хоойлужудулга актыларынга өскерилгелер киирериниң болгаш «Россия Федерациязының Пенсия фондузунга, Россия Федерациязының Социал камгаладылга фондузунга, Ыяап-ла медицина камгаладылгазының фондузунга болгаш Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларынга камгаладылга дадывырларының дугайында» Федералдыг хоойлуну хүлээп алганы-биле холбаштыр чамдык хоойлужудулга актыларының (хоойлужудудга актыларының дүрүмнериниң) күжүн чидирген деп санаарының дугайында» №213-ФХ Федералдыг хоойлуга дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Төлээлеткен органнар кылдыр санаары болза:

бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторийлерге, санаторий-кадыкшылга лагерьлеринге уругларның дыштанылгазын болгаш кадыкшылын экижидерин организастаар талазы-биле Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызын;

хүндүс турар лагерьлерге, хоорай даштында чаштарның кадыкшылга лагерьлеринге уругларның дыштанылгазын болгаш кадыкшылын экижидерин организастаар талазы-биле Тыва Республиканың Өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының яамызын.

2. Мында кошкан дараазында чүүлдерни бадылаар:

– путевка алыкчыларының категорияларының даңзызын;

– санаторийлерже, бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлеринче путевкалар төлевириниң акшаландырыышкынының механизмин;

– уругларның хоорай даштында стационар лагерьлеринче путевкалар төлээриниң, чаштарның хүндүс турар кадыкшылга лагерьлеринге аъш-чем продуктуларының өртээн төлээриниң акшаландырыышкынының механизмин;

– путевкаларны садып алырының бол... бээриниң, бүдүн чыл дургузунда ажылда... санаторийлерниң, санаторий-кадыкшы... лагерьлериниң путевкаларын төлээри... чурумун;

– путевкаларны садып алырының бол... бээриниң, уругларның хоорай дашты... стационар лагерьлеринче путевкалар т... лээриниң, чаштарның хүндүс турар кад... шылга лагерьлеринге аъш-чем продук... ларының өртээн төлээриниң чурумун;

– Россия Федерациязының девиск... ринде турар санаторийлерже, бүдүн ч... дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкш... га лагерьлеринче путевканы бичии кижи... бот-тускайлаң садып алган ада-иеге (хоой... езугаар төлээзинге) компенсация төл... риниң чурумун;

– уругларның хоорай даштында кад... шылга лагерьлеринче путевканы бот-туска... лаң садып алган ада-иеге (хоойлу езуга... төлээзинге) компенсацияны хуваары... болгаш төлээриниң чурумун;

– санаторийлерже, бүдүн чыл дургузу... да ажылдаар санаторий-кадыкшылга л... герьлеринче, уругларның хоорай дашты... да кадыкшылга лагерьлеринче, уругларн... хүндүс турары кадыкшылга лагерьлерин... путевкалар өртээн төлээриниң нормати... терин.

3. 2010 чылда уругларның кадыкшыл... экижидерин болгаш дыштанылгазын орг... низастаар талазы-биле хемчеглерниң са... хөө хандырылгазын боттандырып турар т... лээлеткен органнар квартал санында, отче... туг үениң соонда айның 10-нуң хүнүнге чед... чаштарның кадыкшылга кампаниязын ч... рутканының дугайында отчетту калсы... рылгада майык езугаар Тыва Республика... Күш-ажыл болгаш социал политика ям... зынга киирер.

4. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

5. Бо доктаал 2010 чылдың январь 1-де... эгелеп күштүг боол кирер.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазааның 2009 чылдың декабрь 7-де №601 доктаалы-биле бадылаттынган

Путевка алыр категориялыгларның ДАҢЗЫЗЫ

1. Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар, бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлеринче санаторий-курорт эмнээшкининге путевка алыр азы бот-тускайлаң путевка садып алганы дээш компенсация алыр эргелиг, 7-ден 15 хар чедир назылыг уруглар. Путевканы эмнелге-профилактиктиг албан чериниң тургусканы чогуур медицина түңнели (070/у-04 майык езугаар шынзылга) барда бээр.

2. Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар, путевка азы санаторийже путевканы бот-тускайлаң садып алганы дээш компенсация алыр эргелиг, 4-тен 15 хар чедир назылыг уруглар. Путевканы чаш кижиниң ада-иезинге азы хоойлу езугаар төлээзинге эмнелге-профилактиктиг албан чериниң тургусканы чогуур медицина түңнели (070/у-04 майык езугаар шынзылга) барда бээр.

3. Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар, уругларның хоорай даштында стационар кадыкшылга лагерьлеринче путевка алыр азы путевканы бот-тускайлаң садып алганы дээш компенсация алыр эргелиг, школа назылыг 15 хар чедир уруглар.

4. Школа назылыг 15 хар чедир, Бүгүроссияның «Орленок» болгаш «Океан» деп уруглар төптеринче чоруткан, орук өртээн Тыва Республиканың Чазааның доктаадып тургускан хемчээлин езугаар чартык-чамдыызын алыр эргелиг чаштар.

Тыва Республиканың Чазааның 2009 чылдың декабрь 7-де №601 доктаалы-биле бадылаттынган

Путевкаларны садып алырының болгаш бээриниң, бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторийлерниң, санаторий-кадыкшылга лагерьлериниң путевкаларын төлээриниң ЧУРУМУ

1. Санаторийлерге, бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлеринге чаштарның кадыкшылын экижидер путевкаларны Тыва Республиканың республика бюджединиң акша-хөреңгизиниң күсели-биле уругларга бээриниң чурумун болгаш негелделерин бо Чурум тодарадып турар.

2. Россия Федерациязының девискээринде турар санаторий-курорт болгаш кадыкшылга албан черлериниң путевкаларының өртээн долузу-биле азы чартык-чамдыызын уругларга, ооң иштинде хайгааралда (азыралда) турар, азырандыга барган уругларга, а ол ышкаш адазының азы иезиниң эдерти келген оолдарынга болгаш кыстарынга төлээрин Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызы дараазында чурум езугаар боттандырар:

– 4-тен 15 хар чедир назылыг уругларга–санаторийлерже;

– школа назылыг 15 хар чедир уругларга–бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлеринче.

3. Уруглар санаторийлеринге болгаш бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлеринге турарының хуусаазы 21-24 хонук.

4. Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызы уруглар санаторийлериниң болгаш бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлериниң барының дугайында медээни чурттакчы чоннуң алырын хандырар, а эргежок чугула апарган таварылгада путевка садып алырының айтырыгларының талазы-биле арга-сүмени кадар.

5. Россия Федерациязының девискээринде турар, медицина ажыл-чорудулгазын кылып чорударынга лицензиялыг болгаш Россия Федерациязының хоойлужудулгазында доктаадып тургускан чурумун езугаар аъш-чеминиң негелдеге дүгжүп турарының сертификады бар болгаш Россия Федерациязының Кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде яамызының бадылааны даңзыда кирген санаторийлерден болгаш бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлеринден путевкаларны уругларга садар.

6. Уругларның кадыкшылын хандырар болгаш санаторийлерде, бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлеринче путевкалар садып алырынга дуза чедирер сорулга-биле Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызы 2005 чылдың июль 27-те «Күрүнениң болгаш муниципалитеттиң негелде-херегледерин барааннар-биле хандырар, ажылдар кылыр, ачы-дуза чедирер чаҕыгларны киирер дугайында» №94-ФХ Федералдыг хоойлу езугаар эрттирген конкурска шилиттинген санаторий-курорт албан черлери-биле дорт чарган күрүне керээлерин барымдаалап, путевкаларны садып алыр.

7. Путевкаларны чүгле чагыгларга дүүштүр садып алыр, ону Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызының комиссиязы чагыгларны барымдаалап база чаш кижини ооң чурттап турар чериниң аайы-биле эмнелге-профилактиктиг албан чериниң №070/у-04 майык езугаар тывысканы шынзылгазын езугаар кадыкшыдарының эмчи түңнелдериниң бар боол турары-биле үндүрген шиитпиринге дүүштүр хевирлеп тургузар.

Санаторийлерже болгаш бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлеринче путевкаларны чардынган күрүне керээлеринге үндезилеп Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызы садып алыр.

8. Путевкалар дээш төлевирни берген путевкаларның өртээн езугаар санаторий-курорт албан чериниң агар санынче акша-хөреңгини шилчидериниң аргазы-биле, чогуур негелде езугаар долдуртунган документилер барда, Тыва Республиканың республика бюджединиң акша-хөреңгизиниң киргенин барымдаалап, боттандырар.

9. Уругларга путевкаларны халас бээр, ада-иелер санаторий эмнээшкининге чедир баарының болгаш оон кээриниң өртээн төлээрлер.

10. Доктааттынган чурум езугаар ажыл төлевиринге район коэффициентизин ажыглап турар районнарда болгаш ындыг черлерде турар санаторийге болгаш бүдүн чыл дургузунда үзүктел чок ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлеринге бир уругнуң хонукта путевказының өртээн төлээрин ол район коэффициентизин барымдаалап, тодарадыр.

Школа назылыг уругларны санаторийге, бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагеринге чедир болгаш дедир үдеп чоруур кижилерниң оруунуң өртээн, а ол ышкаш орукка чорааның болгаш аңаа турганының (эргежок чугула таварылгада 3 хонук чедир) чеминиң өртээн Тыва Республиканың республика бюджединден акшаландырып турар организацияларның ажылдакчыларының Россия Федерациязының девискээринге албан-езузу-биле сургакчылаашкыны-биле холбашкан чарыгдалдарның нормазын езугаар төлээр, уругларны кадыкшыдарынга бир үдекчиге 7-ден 9 хар чедир 8 уруг, 10 хардан өрү назылыг 12 уруг, аңгы-аңгы назы-харлыг 12 уруглар онаажыр.

11. Уругларны кадыкшыдарының путевкаларын хамаатыларга санаторийлерге болгаш бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлериге кээриниң хуусаазынга чедир 21 хонук бурунгаар бээр.

12. Кадыкшылга путевкаларын чаштарга хуваарын болгаш бээрин Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызының чанында путевка үлээр талазы-биле комиссияның шиитпиринге үндезилеп, бир путевканы чылда чаңгысты бээр.

13. Уругларның уруглар санаторийлеринге болгаш бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлеринге чорааның бадыткап турар документ болза, путевканың үзер талону болур, ону путевка бээр кылдыр төлээлеткен органга эгидер.

Тыва Республиканың Чазааның 2009 чылдың декабрь 7-де №601 доктаалы-биле бадылаттынган

Россия Федерациязының девискээринде турар санаторийлерже, бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлеринче путевканы бот-тускайлаң садып алган ада-иеге (хоойлу езугаар төлээзинге) компенсация төлээриниң ЧУРУМУ

1. Россия Федерациязының девискээринде турар санаторийлерже, бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлеринче путевканы бот-тускайлаң садып алган ада-иеге (хоойлу езугаар төлээзинге) компенсация төлээриниң чурумун бо Чурум тодарадып турар.

2. Россия Федерациязының девискээринде турар санаторийлерже, бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлеринче путевканы бот-тускайлаң садып алган ада-иеге (хоойлу езугаар төлээзинге) компенсация төлээрин, бир эвес санаторий-курорт эмнээшкининиң болгаш кадыкшылын эгидериниң хуусаазы айыттынган путевкада 21-ден 24 хонук чедир көрдүнген болза, төлээр.

3. Бир эвес Россия Федерациязының девискээринде турар санаторийлерже, бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагерьлеринче путевканы бот-тускайлаң садып алган ада-иеге (хоойлу езугаар төлээзинге) республика бюджединден садып алган путевканы бербээн таварылгада, компенсацияны чылда бирден хөйнү бербес.

4. Бир уругнуң санаторийге, бүдүн чыл дургузунда ажылдаар санаторий-кадыкшылга лагеринге бир хонукта турарының өртээн Тыва Республиканың Чазааның чыл санында доктаадып тургускан өртээн барымдаалап, компенсацияны төлээр.

5. Компенсацияның хемчээлин дараазында формула-биле санаар: КХ=Өр х ХС.

КХ–компенсацияның хемчээли;

Өр–уругнуң бир хонукта турарының өртээ;

ХС–путевкада тодараттынган хүн саны.

6. Россия Федерациязының девискээринде турар санаторийлерже, санаторий-кадыкшылга лагерьлеринче путевканы уругга бот-тускайлаң садып бергени дээш 4-тен 15 хар чедир назылыг уругларның Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар ада-иези (хоойлу езугаар төлээзи) алыр эргелиг.

7. Компенсацияны санаторийлерже, санаторий-кадыкшылга лагерьлеринче путевканы уругга бот-тускайлаң садып бергени дээш ада-иеге (хоойлу езугаар төлээзинге) төлээлеткен орган төлээр.

8. Санаторийже, санаторий-кадыкшылга лагеринче уругга путевканы бот-тускайлаң садып алган ада-иелерниң (хоойлу езугаар төлээлерниң) чүгле бирээзи компенсация алыр эргелиг.

9. Санаторийже, санаторий-кадыкшылга лагеринче чаш уругга путевканы бот-тускайлаң садып алган ада-иеге (хоойлу езугаар төлээзинге) компенсация бээриниң үндезини болза, садып алган путевказы болур.

10. Бот-тускайлаң садып алган путевказы дээш компенсация алыр эргезин боттандырарда ада-ие (хоойлу езугаар төлээзи) төлээлеткен органче дилег киирер.

11. Компенсацияны тыпсыры болгаш алыры-биле ада-ие (хоойлу езугаар төлээзи) дараазында документилерни, уругнуң санаторийге, санаторий-кадыкшылга лагеринге чорааш келгенинден бир айдан орайтатпайн, төлээлеткен органче дужаар:

1) компенсацияны тыпсырын болгаш төлээрин дилээн билдириишкин;

2) санаторийге, санаторий-кадыкшылга лагеринге уругнуң чорааның соонда путевканың дедир эккээр талону;

3) бо Чурумнуң 9 пунктузунда айыттынган компенсация алыр үндезинниг ада-иени (хоойлу езугаар төлээни) бадыткап турар паспорт болгаш өске-даа документ;

4) путевка садып берген уругну бадыткаан документ (төрүттүнген дугайында херечилел, 14 хар четкен кижиниң паспорту);

5) путевка садып берген уругнуң Тыва Республиканың девискээринде чурттап турганын бадыткаар документ;

6) путевка садып алганының фактызын бадыткаан саң-хөө документизи;

7) ажаалга дептериниң азы Тыва Республиканың девискээринде турар банкыда агар санның дугаарын айыткан өске-даа документиниң баштайгы арнының хоолгазы.

12. Компенсация тыпсырын болгаш төлээрин дилеп билдириишкин киирген кижилер киирген документилерде медээлерниң шынныы дээш харыысалганы Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр алыр.

13. Компенсация төлээрин дараазында чылдагааннар-биле ойталап болур:

1) бо Чурумга дүүштүр компенсация алыр эргениң чогу;

2) компенсация тыпсырының болгаш бээриниң бо чурумнуң 11 пунктузунда айыттынган эргежок чугула документилерни дужаавааны азы шын эвести дужааганы.

14. Шын эвес медээлер киирген, компенсация төлээринге, ооң хемчээлин тодарадырынга салдар чедирер медээлерни чажырган документилерни киирген таварылгада ада-иеге (хоойлу езугаар төлээге) артыкка төлээн компенсацияның түңүн ада-иеден (хоойлу езугаар төлээден) төлээлеткен орган суд чурумун езугаар тыртар.

Тыва Республиканың Долаа фондузунуң дугайында Дүрүмге өскерилгелер киирериниң дугайында

2010 чылдың февраль 11 №33 Кызыл хоорай

Улуг ажыктыг инвестиция болгаш инновация программаларының чээлилеринге долаа хандырылгазын бээриниң механизмин сайзырaңгыжыдар сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Долаа фондузунуң дугайында Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың август 31-де №844 доктаалы-биле бадылааны Дүрүмүнге дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 1.5 пунктуда:

«хандырар» деп сөстүң мурнунга «чээлиниң (кол өрениң) түңүн эгидери-биле»деп сөстерни немээр;

дараазында уткалыг абзацты немээр:

«Бо таварылгада Долаа фондузунуң объектилери чээли алыкчызының чээли керээзиниң талазы-биле өске-даа хүлээлгелерин, ооң иштинде чээли ажыглааны дээш хууну, өске-даа хууларны, немей санаашкыннарны (торгаалдарны болгаш хөөлерни) төлээрин, күүседир хуусаазын эрттирипкеш чедирген когаралын эгидерин хандырбайн турар.»;

2) 1.7. пунктуда «хүлээлгелер» деп сөстүң мурнунга «кол өре талазы-биле» деп сөстерни немээр;

3) 2.3 пунктуда «Тыва Республиканың өнчү-хөреңги харылзааларының» деп сөстерниң соонга «ийи чылда бир катап» деп сөстерни немээр;

4) 3.1. пунктуда:

ийиги абзацта «чагыгны» деп сөстүң соонга «(хостуг хевир-биле)» деп сөстерни немээр;

үшкү абзацты күжүн чидирген деп санаар;

дөрткү абзацты күжүн чидирген деп санаар;

он ийиги абзацты күжүн чидирген деп санаар;

5) ийиги абзацтың 3.2. пунктузунда «Долаа фондузунуң Тыва Республиканың Чазааның хүлээп алганы объектизин долаага салырының дугайында» деп сөстерни «Тыва Республиканың Чазааның комиссиязы» деп сөстер-биле солуур;

6) 3.4. пунктуда:

ийиги абзацта «чээли талазы-биле санаттынган хууларны база» деп сөстерни ап кааптар;

үшкү абзацта «чээли курлавырларының чээли алыкчызы» деп сөстерни «Тыва Республиканың Долаа фондузунуң объектилериниң долаа берикчизи» деп сөстер-биле солуур;

7) 4.2. пунктуда:

бирги абзацта «Экономика яамызы» деп сөстерни «Чер болгаш өнчү-хөреңги хамаарылгаларының яамызы» деп сөстер-биле солуур;

ийиги абзацты күжүн чидирген деп санаар.

2. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

«Тыва Республиканың Каа-Хем кожуун» муниципалдыг районнуң Административтиг комиссиязын тургузарының дугайында

2010 чылдың февраль 11 №27 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың «Тыва Республиканың административтиг комиссияларының дугайында» 2006 чылдың июнь 29-та №1885 УХ-1 Хоойлузун күүседир сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Административтиг чурум хажыдыышкыннарының дугайында херектерни сайгарары-биле «Тыва Республиканың Каа-Хем кожуун» муниципалдыг районнуң Административтиг комиссиязын (моон соңгаар— Административтиг комиссия дээр) тургузар.

2. «Тыва Республиканың Каа-Хем кожуун» муниципалдыг районнуң Административтиг комиссиязының төгерик таңмазының үлегер-хевирин бадылаар.

3. «Тыва Республиканың Каа-Хем кожуун» муниципалдыг районнуң Административтиг комиссиязының составын бадылаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазааның 2010 чылдың февраль 11-де №27 доктаалы-биле бадылаттынган

«Тыва Республиканың Каа-Хем кожуун» муниципалдыг районнуң Административтиг комиссиязының составы

Сат Андрей Идамсатович — кожууннуң чагырга даргазының кем-херек үүлгедиишкиннериниң болгаш чурум хажыдыышкыннарының профилактиказының талазы-биле оралакчызы, даргазы;

Араптан Татьяна Дашовна — кожууннуң чагырга даргазының социал политика талазы-биле оралакчызы, дарганың оралакчызы;

Санчат-оол Антон Алексеевич — Административтиг комиссияның харыысалгалыг секретары;

Килик Байлак Наксыл-ооловна — Каа-Хем кожууннуң өөредилге килдизиниң инспектору;

Микова Вера Васильевна — Сарыг-Сеп сумузу көдээ чер чагыргазының бирги категорияның специализи;

Скоромин Константин Витальевич — кожуун чагыргазының архитектура болгаш хоорай тудуушкунунуң талазы-биле баштарыкчы специализи;

Спрыгина Галина Владимировна — Каа-Хем кожууннуң Төлээлекчилер хуралының депутады, «Каа-Хем кожууннуң сайгарлыкчыларының хөй-нииті организациязы» хөй-нииті каттыжыышкынның даргазы;

Сувак Роман Сувакович — Каа-Хем кожууннуң ИХК начальнигиниң оралакчызы, хөй-ниитиниң айыыл чок чорук милициязының начальниги;

Федорова Мария Ивановна — кадык камгалалының федералдыг күрүне албан чериниң Тыва Республика талазы-биле «Гигиена болгаш эпидемиология төвүнүң» кол эмчизиниң хүлээлгезин күүседип турар.

Ажылдап турар күрүне албан чериниң хевирин өскертип тургаш, Тыва Республиканың «Тываның Ю.Ш. Кюнзегеш аттыг ном үндүрер чери» күрүнениң автономнуг албан черин тургузарының дугайында

2010 чылдың февраль 16 №45 Кызыл хоорай

Республика бюджединиң чарыгдалдарын чогумчалыг болдурар, Тыва Республиканың күрүне албан черлериниң ажыктыг чоруун бедидер сорулга-биле болгаш Россия Федерациязының Хамааты кодекизиниң 120 чүүлүнге, 2006 чылдың ноябрь 3-те «Автономнуг албан черлериниң дугайында» №174-ФХ Федералдыг хоойлунуң 5 чүүлүнге дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Ажылдап турар күрүне албан чериниң хевирин өскертип тургаш, Тыва Республиканың «Тываның Ю.Ш. Кюнзегеш аттыг ном үндүрер чери» күрүнениң автономнуг албан черин тургузар.

2. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязынга күрүнениң автономнуг албан чериниң тургузукчузу болур бүрүн эргелерни бээр болгаш ону тургузары-биле холбашкан хемчеглерни эрттиреринге харыысалгалыг кылдыр томуйлаар.

3. Тыва Республиканың Чер болгаш өнчү-хөреңги хамаарылгаларының яамызы күрүнениң тургустунган автономнуг албан черинге мурнундагы «Тываның ном үндүрер чери» күрүне албан черинге быжыглаттынган турган эт-хөреңгини эргелеп-башкарар эргени капсырылга езугаар камгалап арттырар.

4. Тыва Республиканың «Тываның Ю.Ш. Кюнзегеш аттыг ном үндүрер чери» күрүнениң автономнуг албан черин тургузары-биле холбашкан хемчеглерниң план... бадылаар.

5. Бо доктаалды «Тувинская прав... болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазаан... Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Культура болгаш туризм яамызының дугайында Дүрүмнү болгаш ооң тургузуун бадылаарының дугайында

2010 чылдың февраль 4 №18 Кызыл хоорай

2009 чылдың ноябрь 18-те Тыва Республиканың Чазааның Даргазының «Сайгарлыкчы чорукту, туризмни болгаш Тыва Республиканың информация политиказын күрүнениң эргелеп-башкарарының чамдык айтырыгларының дугайында» №258 Чарлыын күүседири-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Культура болгаш туризм яамызының дугайында Дүрүмнү болгаш ооң тургузуун бадылаар.

2. Тыва Республиканың Культура болгаш информация политиказының яамызы ооң ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан чүүлдерниң нормативтиг эрге-хоойлу актыларын бо доктаалга дүүштүр чурумчудар.

3. Күжүн чидирген деп санаары болза:

2007 чылдың май 14-те Тыва Республиканың Чазааның «Тыва Республиканың Культура болгаш информация политиказының яамызының дугайында Дүрүмнү болгаш о... тургузуун бадылаар дугайында» №592 д... таалын;

2008 чылдың июнь 6-да Тыва Респуб... каның Чазааның «Тыва Республиканың Ку... тура болгаш информация политиказ... яамызының дугайында Дүрүмге өскерилге... кииреринин дугайында» №347 доктаалы...;

2009 чылдың октябрь 22-де Тыва Р... публиканың Чазааның «Тыва Республикан... Культура болгаш информация политика... ның яамызының дугайында Дүрүмнүң 6... пунктузунга өскерилгелер кииреринин ду... йында» №535 доктаалын.

4. Бо доктаалды «Тувинская правд... болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааны... Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ АЙТЫЫШКЫНЫ

Мурнады хөгжүдер «Өөредилге» национал төлевилелдиң негелдезинге дүүштүр Тыва Республиканың салым-чаянныг аныяктарын деткиири-биле түңнелдерин барымдаалап, 2010 чыл... шаңналдар тыпсыр республика хемчеглериниң Даңзызын бадылаарының дугайында

2010 чылдың февраль 20 №36-р Кызыл хоорай

Мурнады хөгжүдер «Өөредилге» национал төлевилелдиң Тыва Республикага «Салым-чаянныг аныяктарның күрүне деткимчези» угланыышкынын боттандырар сорулга-биле:

1. Мурнады хөгжүдер «Өөредилге» национал төлевилелдиң негелдезинге дүүштүр Тыва Республиканың салым-чаянныг аныяктарын деткиири-биле 2010 чылда түңнелин барымдаалап, шаңналдар тыпсыр республика хемчеглериниң Даңзызын бадылаар.

2. Мурнады хөгжүдер «Өөредилге» национал төлевилелдиң салым-чаянныг аныяктарны болгаш школачыларны деткиир талазы-биле кезээн күүседеринге 2010 чыл... да тус чер бюджеттериниң акшаландыры... кынының хемчээлин тодарадырын муни... ципалдыг тургузугларның чагыргалары... удуртукчуларынга сүмелээр.

3. Бо айтыышкынны «Тувинская правда... болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

4. Бо айтыышкынның күүселдезин... контрольду Тыва Республиканың Чазааны... Аппарадының мурнады хөгжүдер национа... төлевилелдерни күүседир талазы-би... эргелелинге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязының кежигүнү хүлээлгелеринден хостаарының дугайында

2010 чылдың март 16, №112/491-5 Кызыл хоорай

Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүнү, чурттап турар чериниң аайы-биле депшиттирген С.О. Санчының киирген билдириишкинин өөренип көргеш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 29 чүүлүнүң 6 пунктузунга дүүштүр Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. 1982 чылда төрүттүнген Саяна Олеговна Санчыны Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүнү хүлээлгелеринден хостаар.

2. Бо доктаалды республиканың «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарынга парлаар.

Барыын-Хемчик кожууннуң девискээр соңгулда комиссиязының кежигүнү хүлээлгелеринден хостаарының дугайында

2010 чылдың март 16 №112/492-5 Кызыл хоорай

Барыын-Хемчик кожууннуң девискээр соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүнү, чурттап турар чериниң аайы-биле депшиттирген Д.А. Иргиттиң, «Россия Федерациязының Коммунистиг партиязының» Тыва регион салбырындан депшиттирген Д.С. Дандарның киирген билдириишкиннерин өөренип көргеш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 29 чүүлүнүң 6 пунктузунга дүүштүр Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. 1967 чылда төрүттүнген Долаана Адар-ооловна Иргитти, 1940 чылда төрүттүнген Дол-Сүрүң Сааяевич Дандарны Барыын-Хемчик кожууннуң девискээр соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүнү хүлээлгелеринден хостаар.

2. Бо доктаалды республиканың «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарынга парлаар.

Улуг-Хем кожууннуң девискээр соңгулда комиссиязының составынга немелде дугайында

2010 чылдың март 16 №112/493-5 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2006 чылдың декабрь 22-де «Улуг-Хем кожууннуң девискээр соңгулда комиссиязын четчелеп тургузарының дугайында» №126/717-4 доктаалы-биле четчелеп тургускан Улуг-Хем кожууннуң девискээр соңгулда комиссиязының составынга кандидатуралар дугайында саналды өөренип көргеш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 29 чүүлүнүң 11 пунктузунга дүүштүр Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. Улуг-Хем кожууннуң девискээр соңгулда комиссиязының составынга:

1981 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг, Шагаан-Арыг хоорайның №2 ниити-билиг ортумак школазының тренер-башкызы, ажылдап турар чериниң аайы-биле депшиттирген Алибек Андреевич Монгушту томуйлаар.

2. Бо доктаалды республиканың «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарынга парлаар.

Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязының составынга немелде дугайында

2010 чылдың март 16 №112/494-5 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2007 чылдың апрель 11-де «Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязын четчелеп тургузарының дугайында» №144/801-4 доктаалы-биле четчелеп тургускан Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязының составынга кандидатуралар дугайында саналды өөренип көргеш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 29 чүүлүнүң 11 пунктузунга дүүштүр Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязының составынга:

1957 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг, «Барс» ХКБ КХН-ниң чиңгине директору, ажылдап турар чериниң аайы-биле депшиттирген Оолакай Намчылович Ондарны томуйлаар.

2. Бо доктаалды республиканың «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарынга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д.ОНДАР.
Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш.САМБАЛА.

ДЫҢНАДЫГ

Кызыл хоорайның, Барыын-Хемчик кожууннуң девискээр соңгулда комиссияларының кежигүннериниң бүрүн эргелериниң хуусаадан эрте доозулганы-биле Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазынга, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарынга, Кызыл хоорайның, Барыын-Хемчик кожууннуң Төлээлекчилер хуралдарынга депутат мандаттарны хуваарынга киржиринге чөпшээрелдиг кандидаттар даңзыларын идип үндүрген политиктиг партияларга соңгукчуларның албан-хаап, ажылдап, өөренип, чурттап турар чериниң аайы-биле Кызыл хоорайның (шиитпирлеп бадылаар эргелиг чаңгыс кежигүнү), Барыын-Хемчик кожууннуң (шиитпирлеп бадылаар эргелиг ийи кежигүнү) девискээр соңгулда комиссияларының составының кезиин немей четчелээр талазы-биле саналдарны хүлээп ап эгелээнинин дугайында дыңнадып тур.

Саналдарны бо дыңнадыгның парлаттынган хүнүнден эгелээш он хонук дургузунда дараазында адреске киирер: 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Чүльдүм кудумчузу, 18, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы, каб. 210, телефону (39422) 2-10-09.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы.

Март 23 — Бүгү-делегейниң туберкулезка удур демисел хүнү

КАДЫЫ ДЭЭШ КАМНАНЫР, ТУРЖУР

Туберкулез — айыылдыг, халдавырлыг аарыг. Ону аарыгның халдавыры микробактериялар тывылдырар. А аарыгның үндезини — өкпе туберкулезунуң ажык хевиринден аараан кижи. Ооң тарадыкчылары каракка көзүлбес бичии микробтар аарыг кижиниң чараазында, сидиинде, аарыг бестерниң ириңинде болгаш өске-даа аарыг органнарда чоруур.

Туберкулез аарыг кижиниң чараазында коктуң муң-муң микробтары бар болгаш дүкпүрүп каарга, микробтарлыг чараа курган доозунналгаш, агаарже тарай бээр. Ол микробтар кончуг изиг хүнде-даа, аажок соокта-даа өлбейн, ай-айы-биле дириг артып каап болур. Ынчангаш кадык кижи тынарга, агаар-биле организминче киргеш, 20-30 минута болганда-ла бүгү хандамырга өзүп-көвүдеп эгелээш, бүгү-ле органнарже тараар.

Ол үеде кадык организм аарыг-биле демисежип, туберкулезтуң микробтарын янзы-бүрү аргалар-биле дашкаар ылгап үндүрүптерин кызыдар. Ынчалза-даа микробтар организмден долузу-биле үнмейн, кандыг-бир кошкак органга чыл-чылы-биле артып каап болур. Кажан кижиниң ниити байдалы сулараанда, соокка доңгаш өкпеге дегдиргенде, грипп эрттирген соонда, чайын изиг хүнге хөлүн эрттир дөгеленипкенде, школачылар, студентилерниң берге сессиялар соонда нерв системазы кошкаанда, аржаанга шын эвес киргенде, хөй арагалааш ниити организм сулараанда болгаш өске-даа уржуктар-биле туберкулезтан аарый берип болур. Ук аарыгдан кандыг-даа органнар аарып болур, кол нептерээн хевирлери мындыг:

өкпе туберкулезу: аарыгның эгези билдинмейн, чоорту эгелээр. Шаг төнер, уйгузураар, деридер, ында-хаая эът изиир, хөрек ишти кагылар, чем ижери баксыраар. Бичии уруглар база-ла ынчаар аарып эгелээр. Ынчалза-даа улуг улуска бодаарга, колдуунда шаг төнер, баш өйлеп-өйлеп аарыыр, ылаңгыя ажыныычал, кичээнгей чок болуп, шагзыраар, ынчангаш өөредилгези кошкаар, ында-хаая куду олуртуп, ишти аарып болур. Ол үеде эмчиге келбейн эрттириптер болза, аарыг улам ханылап, кижи арып баксырап, хөректен хан үнүп эгелээр. Аарыгның эгезинде өкпениң дөзүнде бестери ыжып эгелээр, ону чүгле рентгенге көргеш, билип болур. Ынчан эмнетпес болза, аарыг кедереп, өкпениң бодунче тараар — ыжыктар, янзы-бүрү хемчээлдиг оюлганнар тып-тып, ол үеде хөректен хан үнүп эгелээр. Ынчан аарыгны тодарадып эмневес болза, ол өске органнарже тарай бээр.

Туберкулез аарыг кижи уруглары-биле харылзаазын кичээнгейлиг болдурар болгаш оларны чыттавас, холу-биле тутпас, ойнаваза эки, чаңгыс орунга удуп болбас. Аарыг кижиниң орун-дөжээн, удуур өрээлин, аяк-савазын аңгылаар, дүкпүзүн хлораминниг ээзилдиригге аштап чуур.

Чаш уруглар халдавырлыг доозунну тынгаш, туберкулезтан аарыыр. Шалага үнгеп чорааш, чаш уруг микробтуг доозунну бодунга хир-биле сиңирер. Ындыг хирлиг холдары-биле чемненгеш, микробту аас дамчыштыр магаботче халдадыр. Аарыг кижиниң думчук аржыылын, иштики хевин, чоттунар аржыылын, орун-дөжээн, аяк-савазын дамчыштыр туберкулез халдаар. Туберкулезтуг ава бүгү санитарлыг дүрүмнү сагывас болза, ажы-төлче халдап болур. Ынчангаш бичии уругларны туберкулез аарыглыг кижилер-биле харылзаштырбазы күзенчиг. Эң кол чүве — бот-тускайлаң арыг-шеверни шыңгыы сагып, бажың-балгатты доктаамал арыг-силиг тудары болур.

Бес туберкулезу: бистиң республикада бес туберкулезундан аарып турарларның саны туберкулезтуң өске хевирлеринден аарааннардан хөй. Баштай-ла кол нуруузунда чазын янзы-бүрү бестери (моюннуң, сегел адааның, боостааның, колдук адааның) ыжып, улгадып эгелээр. Баштайгы чылда чазын, күзүн ышкаш, а чайын чиде берип болур. Эгезинде аарбас, кижиниң ниити байдалы шоолуг баксыравас. Ону чогуур үезинде билип, тып эмневес болза, ыжык улгадып, чүстер-биле тутчуп, частып болур.

Сөөк туберкулезу: колдуунда-ла оорга, моюн сөөктери, бут чүстери, ээгилер болгаш өске-даа сөөктер аарып болур. Эгезинде чүстер ында-хаая аарып, чүстер ыжып, мырыңай кылаштаттынмас апаар. Оорга сөөгү достайып келир болза, ол аарыгның ханылааны-дыр.

Туберкулезтуң шупту хевирлеринден кадык кылдыр эмнедип ап болур, чүгле аарыг кижиниң бодундан хамааржыр. Амгы үеде аарыг улусту эмнээринге таарымчалыг бүгү-ле байдалдар тургускан. Туберкулезту эмнээринге хөй үе негеттинер. Аарыг кижи бодунуң кадыы дээш сагышты салып камнанырындан, үргүлчү серемчилелдиг болурундан, эмнерин шын ажыглап ижеринден аарыгның когун үзери хамааржыр. Туберкулезтан аарый берген таварылгада үзүктелиишкин чокка чыл дургузунда эмнедири чугула. Аарыг кижилер 2-3 ай иштинде эмненгеш, ниити байдалы чүгээртей бээрге, эмнедирин соксадыр таварылгалар дыка хөй таваржып турар. Элээн үе эрткенде, шала эмненгениниң уржуундан аарыг катап каданнаар болгаш эмнээшкинниң түңнели багай болур.

Туберкулезтан камгаланырының база бир хевири — эки чемненири. Эргежок чугула белоктар, үстер, углеводтар, минералдыг дустар болгаш витаминнер болгаш элбек чемнерни чогуур үезинде чип турары күзенчиг.

Үстүнде айыткан камгалалдан аңгыда, туберкулезка удур профилактиктиг хемчеглер бар, ол дээрге баш бурунгаар кылыр тарыышкыннар-дыр. Туберкулезка удур тарылганы — вакцинацияны чаа төрүттүнген чаштарның шуптузунга кылып турар. Дараазында катаптаар тарылганы (ревакцинацияны) 7, 12, 17 харлыында, улуг улуска 30 харга чедир кылыр ужурлуг. Бүгү-ле аарыглар-биле демиселге кол чүүл — аарыгны баш бурунгаар тодарадыры болур.

Республиканың туберкулезка удур диспансери чылдың-на график езугаар өкпе-хөректиң флюорографтыг шинчилгезин кожууннарда чорудуп турар.

Бо чүүлдү номчаан кижи бүрүзү туберкулезтуң хоралыының дугайын база катап сактып, бодунуң кадыының дугайында сагыш салып, флюорографтыг шинчилгени чылдың-на эрткен турарының чурумун сагыза чогуур. Чоок кижилериңерниң аарыын эскерип кагзыңарза, поликлиникаже азы өкпе аарыы эмнээр диспансерже дамчыдыңар. Утпаңар! Шын эмнеттинип база эмчиниң сүмезин күүседип турар кижи улусче аарыгны таратпас, боду дүрген эттинер. Силерниң сорулгаңар болза чоок кижиңерни ооң берге үезинде үргүлчү деткип, эм ижерин сагындырып, эчизинге чедир эмнеттинип алырын сүмелеңер. Туберкулез берге аарыг, ынчалза-даа ол эмнеттине бээр. Кол-ла чүве—ону кедеретпес.

Антонина ЧАНЗАН,
республиканың туберкулезка удур диспансериниң чаа аараан улустар эмнээр салбырының эргелекчизи.

КИЖИ, МАЛ – ОНЗА ХАЙГААРАЛДА

Россияның Мал эмнелгезиниң болгаш фитосанитарлыг хайгаарал албанының Тыва Республикада эргелели эрткен 2009 чылдың түңнелдерин үндүрген коллегия хуралын эрттирген.

Республиканың болгаш федералдыг хайгаарал албаннарының кады ажылдажылга планнарын боттандырбышаан, 54 кады үнүүшкүннерни эргелел чоруткан. Ооң түңнелинде федералдыг хоойлуларның 102 хажыдыышкынын илередип, аңаа хамаарыштыр 1 млн. 136 муң рубль түңнүг акша торгаалын онааган болгаш бо хүнде ооң 181 муң түңнүг рубльди күрүне бюджединче киирген.

Эргелелдиң ажылдакчылары эрткен чылын 88 муң ажыг объектилерни хынаан. Күрүне кызыгаарының «Шара-Суур», «Хандагайты» болгаш «Цагаан-Тологой» эрттирилге пунктуларынга 14710 автотранспортту база 71 муң ажыг чүък аймаан хынап көрген. Күрүне кызыгаарын эртип турар үеде дыка хөй улус ветеринар-сани-тарлыг негелделерни сагывайн турары билдинген. Ол дээрге кол нуурузунда эът, эът кылыгларын Моолдан чогуур документ чокка киир сөөртүп турары. А Россиядан хөй кезиинде тараа аймаан, сыын кудуруун болгаш дагаа чуургаларын ветеринар-санитарлыг документ чокка үндүр сөөртүп турары билдинген. Эрткен чылын чурттан үндүр болгаш киир сөөртүп турар бараaннарның, ветеринар-санитарлыг дүрүмнерни сагываан 39 чурум үрээшкинин эргелелдиң ажылдакчылары илереткен болгаш 39 административтиг протоколдарны тургускан.

Эрткен чылын ниитизи-биле 1 млн. 600 муң тонна деңзилиг инек болгаш аът эъдин Тываже киир сөөрткен. Чүъкту алыр дээн бүдүрүлге республиканың агроүлетпүр комплекизи «Урянхай» боoп турар.

Эргелелдиң ажылын анализтеп көөрге, планнаттынган ниити хыналдаларның саны 2143-ке чедир кызырылган боoп турар. «Юридиктиг албан черлерин болгаш хууда сайгарлыкчыларны хынап, хайгаарап турар үеде оларның эргелерин камгалаарының» дугайында №294-ФХ хоойлунуң күш киргени-биле, пландан дашкаар хыналдаларны чорудар чурумнуң өскерилгени-биле кызырылга болган. Бо хоойлуга дүүштүр эрткен чылдың дургузунда ТР-ниң Прокуратуразынче пландан дашкаар хыналдаларны чорудары-биле 45 билдириишкинни киирген болза, оларның 15-жинге чөпшээрелди берген.

Эрткен чылдың дургузунда эргелелдиң специалистери хоойлу хажыткан 1074 кижилерни административтиг харыысалгага онааган. Оларның чартык кезии, азы 596 кижи албан-дужаал ээлеп турар улус болуп турар.

2009 чылда малдың калчаа аарыының талазы-биле байдал элээн нарын турган. Сөөлгү 3 чылда республиканың девискээринге калчаа аарыының 37 таварылгазы бүрүткеттинген. Ооң хөй кезии Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем кожууннарынга демдеглеттинген. Бо чылдың январь айның байдалы-биле алырга, «Тываның ветеринарлыг лабораториязынга» калчаа аарыының вирузу бар деп бадыткалды алган 7 таварылга тодараттынган.

Ындыг-даа болза калчаа аарыынга удур тарылгаларны эрткен 2009 чылда 29300 баш малга чоруткан азы тарылгаларның планы 133% күүсеттинген.

Эрткен чылдың дургузунда бруцеллезтан аараан 18 таварылга демдеглеттинген турган, оларның чартык кезии назы четпээн уруглар болуп турар. Эң хөй таварылга Сүт-Хөл кожууннуң Ишкин суурда илереттинген. Бруцеллезтан аараан 9 кижиниң алдызы — 17 харга чедир назылыг уруглар. Ниитизи-биле 289 баш бода база 99 баш шээр мал бруцеллезтан аарыг болганын лабораторлуг хыналдалар бадыткаан. Бо сан 2008 чылдың деңнелинден барык 2 катап хөй боoп турар. Бо хүннерде Тес-Хем кожууннуң Кызыл-Чыраа сумузунда 1, Барыын-Хемчиктиң 3 малчын кoданында бруцеллез аарыг мал ам-даа бар боoп турар.

Аарыгның чылдан чылче читпейн, харын-даа көвүдеп турары — малчыннарның аарыг малды үе-шаанда узуткавайн турарында. Оон аңгыда бо хүнде республикада бруцеллезка удур тускайлаттынган программа болгаш ол талазы-биле акшаландырыышкын шуут чок деп болур. Ындыг программа 2007 чылга чедир турган. Ол ышкаш республиканың барыын кожууннарында аарыг малды узуткаар тускай цех чогундан ук ажыл саадап турар.

Эрткен чылдың дургузунда чоруткан хыналдаларның түңнелинде эргелелдиң специалистери 21 кижини бруцеллезка удур чурумнарны сагывайн турары дээш административтиг харыысалгага болгаш 45 муң рубль түңнүг торгаалга онааган. Өвүр кожууннуң девискээринге Убса-Нур хөлге черлик куштарның өлген сектери тывылган. Малдың кадыын камгалаар ветеринарлыг хайгаарал килдизиниң специалистери шинчилээшкин чорудары-биле Кемерово хоорайның ветлабораториязынче чоруткан. Аңаа эрттирген шинчилелдерниң түңнелинде куш гривиниң H5N1 деп вирузу бар дээрзин тодараткан. Ол-ла дораан Өвүрнүң Убса-Нур хөлдүң девискээринге карантинни чарлаан. Бистиң албанның килдис даргазы Ч.Б.Оюн, специалистер Ю.А.Ондар, А.А.Жуланов куш гриви тывылган черге июнь 16-дан 24-ке чедир өлген куштарның сектерин узуткаар ажылдарга кириш-кеннер. Республиканың өске албаннары-биле кады демниг ажылдааның түңнелинде өлген 501 куш сегин хөлден база эрик кыдыындан тыпкаш, өрттедип узуткаан. Июль 1-ниң медээзи-биле Убса-Нур хөлде куштарның өлүп хорааары соксаан болгаш байдалды чогумчалыг деп демдеглеп болур. Бо хүнде Өвүр кожууннуң ветеринар эмчилери хайгааралды соксатпайн ажылдап турар. Ол үеде карантинни июль 16-да соксаткан.

Мал продукциязының айыыл чок чоруун болгаш лабораторлуг хыналдазын хайгаараар килдистиң специалистери 2009 чылда план езугаар 320 база пландан дашкаар 326 хыналдаларны чоруткан. Ооң түңнелинде 280 кижиге, ооң иштинде 138 хуу сайгарлыкчыга, албан-дужаалдыг 79 кижиге хамаарыштыр протоколдарны тургускан.

Эрткен 2009 чылдың дургузунда 132 муң гектар көдээ ажыл-агый черлерин хынап көрген. Ооң түңнелинде 71 хажыдыышкынны илереткен. Көдээ ажыл-агый черлеринге көрдүнген шөлдерни шын эвес ажыглап турар азы бок-күзүрүм, чыдыг чашпан үнген боoп турар. Оон аңгыда «Восток» ХКН Таңды, Тес-Хем кожууннарның девискээринге орук ажылдарын чорудуп тура, хөрзүннүң чемиштиг каъдын үреп каапканы илерээн болгаш ук бүдүрүлгени административтиг торгаалга онааган.

Чыл санында республиканың девискээринче 1000 ажыг тонна тараа культураларының үрезинин киир сөөртүп турар. Ынчалза-даа оларның шуптузу күрүне стандарттарынга дүүшпейн турар. 2006 чылдан эгелеп бо хүнге чедир 6170 хире тонна үрезинни Тываже киир сөөрткен болза, ооң 502 тонназы, азы 8 хуузу бок үнүштерниң үрезини-биле холумак болганын эргелелдиң ажылдакчылары илереткен. Ынчап кээрге «Үрезин өстүрериниң дугайында» №149-ФХ хоойлунуң 21 чүүлү хажыттынып турар.

Бо үеде эргелелдиң специалистериниң мурнунда кол сорулга — кижиге болгаш малга онза хоралыг аарыгларны баш бурунгаар илередип тывары, ооң шынарлыг хыналдазы, бруцеллезтан аараан малды өй-шаанда узуткаары, күрүнениң хереглелинге чугула херек тараа аймааның хыналдазы дээш, өске-даа шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар-дыр.

Чечек БИРЛЕЙ,
Россияның Ветеринарлыг болгаш фитосанитарлыг хайгаарал албанының ТР-де эргелелиниң күрүне инспектору.

Россия Федерациязының Кызыл дептеринде кирип бижиттинген ирбиш деп аңның мал-маганче халдааш чедирген когаралын эгидер талазы-биле ТАЙЫЛБЫР

Россия Федерациязының Кызыл дептеринче, Тыва Республиканың Кызыл дептеринче кирип бижиттинген ирбиш деп аңның мал-маганче халдааш чедирген когаралын эгидери-биле холбаштыр республиканың малчыннарының тургускан айтырыгларынга хамаарыштыр Тыва Республиканың Юстиция херектериниң яамызы дараазында тайылбырны берип тур:

«Дириг амытаннар дугайында» Федералдыг хоойлунуң 24 чүүлүнүң ийиги кезээн езугаар Кызыл дептерлерже кирип бижиттинген дириг амытаннарның өлүп хораарынга, санын кызыраарынга азы оларның чурттап турар черлерин өскертиринге чедирер хөделиишкиннерни кылыырын хоруп турар. Кызыл дептерлерде кирип бижиттинген дириг амытаннарның турар девискээрлеринде ажыл-агый кылып турар юридиктиг черлер болгаш тус-тус хамаатылар ол амытаннарның камгалалы болгаш өзүп төрүүрү дээш Россия Федерациязының хоойлужудулгазын болгаш Россия Федерациязының субъектилериниң хоойлужудулгазын езугаар харыысалгалыг болур.

Ыйнчангаш Кызыл дептерде кирген ирбиштиң турар черинде малын кадарып турар республиканың малчыннары ирбишти камгалаар талазы-биле бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг, тодаргайлаарга, ирбиш халдай бербезин дээш мал-маганны эки кадарар, ооң ыннаар кире бээр чоруун болдурбазы-биле кажаа-хораалар эки дуглаар.

«Дириг амытаннар дугайында» Федералдыг хоойлунуң 56 чүүлүнүң ийиги кезээнде камгалалда аңнарның хөделиишкининден кедээ ажыл-агыйның мал-маганын камгалаары болдунмайн барган таварылгада, чедирген когаралды экологтуг камгаладылганың фондузундан төлээр, чүгле мал ээзи ол фондунуң кежигүнү болур ужурлуг.

Малчын кижи экологтуг камгаладылганың кежигүнү болза, чүгле ынчан ирбиш халдааныңдан когараан малының өртээн экологтуг камгалал фондузундан төледип алыр аргалыг.

Бир эвес ол экологтуг камгаладылганың кежигүнү эвес болза, ирбиш халдааныңдан чедирген когаралды күрүнеден суд чурумун езугаар төлеттирип алыр, чүге дээрге дириг амытан Россия Федерациязының девискээринде күрүне өнчүзү болур.

САНАЛДАРНЫ ХҮЛЭЭП АП ЭГЕЛЭЭР

Тыва Республиканың судьяларының квалификация коллегиязынче хөй-ниитиниң төлээлекчилериниң кандидатураларын баш удур сайгарып чугаалажыры-биле Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының конкурс комиссиязы Тыва Республиканың «Тыва Республиканың судьяларының квалификация коллегиязынга хөй-ниитиниң төлээлекчилериниң дугайында» Хоойлузунуң 2 чүүлүнге дүүштүр Тыва Республиканың судьяларының квалификация коллегиязынче хөй-ниитиниң төлээлекчилериниң хостуг 2 (ийи) олудунче томуйлаарының ажыл-чорудулгазын эгелээнин чарлап тур.

Тыва Республиканың судьяларының квалификация коллегиязының составынче кандидатураларны күш-ажылчы коллективтер, бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң, организацияларның хоочуннар чөвүлелдери, өөредилге черлери, хөй-ниити каттыжыышкыннар, хамаатыларның чурттап турар чериниң аайы-биле хуралдар (чыыштар) депшидип болур. Кандидаттарның чогуур документилерин Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазынче дыңнадыгны массалыг информация чепсектеринге парлаан хүнден эгелеп 30 хонук дургузунда киирер.

Адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 32, кабинет 108, тел. 2-35-55.

ТӨЛЕВИР ТЕРМИНАЛДАРЫНЫҢ ЭЭЛЕРИНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

Төлевир терминалдарының хүндүлүг ээлери! Тыва Республиканың девискээринде бо хүнге чедир 156 төлевир терминалдары ажылдап турар дээрзин силерниң кичээнгейиңерге үндүрүг киирилделериниң администратору дыңнадып тур. Олар шупту **2010 чылдың апрель 1-ге чедир хыналда-касса техниказы-биле дериттинген болгаш үндүрүг органнарынга бүрүткеткен турар ужурлуг.**

2010 чылдың март 20-ниң байдалы-биле үндүрүг органнарынга чүгле дөрт (!) терминал бүрүткеткен. Оон ыңай ийи сан хыналда-касса техниказының документилерин үндүрүг органынга бүрүткедири-биле киирген.

Оларның составында кирген хыналда-касса техниказы бүрүткеттинмээн төлевир терминалдарның ажылын 2010 чылдың апрель 1-ден эгелеп хоойлуга дүүшпес деп санаар дээрзин Тываның Үндүрүг албаны төлевир терминалдарының ээлеринге баш удур сагындырган турган. Ындыг турбуже, хыналда-касса техниказын бүрүткедиринче төлевир терминалдарының ээлери далашпайн турар.

Бир эвес 2010 чылдың апрель 1-ге чедир терминалдарның ээлери хыналда-касса техниказын тургузуп база бүрүткедип четтикпес болза, административтиг торгаалды сайгарлыкчыларга 3000-дан 4000 рубль чедир, юридиктиг черлерге—30000-дан 40000 рубль чедир, федералдыг хоойлужудулганың хажыдыышкынын чайлаткыжеге, онаар.

Федералдыг хоойлужудулганы күүсетпээни дээш административтиг хемчеглерден чайлаары-биле төлевир терминалдарының ээлери дарый хемчеглер алыр ужурлуг. Хүнңүң-не торгаал төлээриниң орнунга төлевир терминалынга хыналда-касса техниказын чаңгыс катап садып алганы дээре.

ФУА-ның Тыва Республика талазы-биле эргелелиниң парлалга албаны.

КҮШ ЧОК ДЕП САНААР

Өвүр кожууннуң Саглы ортумак школазының 2003 чылдың июнь 14-те **Кара-кыс Алексеевна ЛАКПАНЫҢ** адынга тывысканы Б №0544115 аттестаттың читкенин барымдаалааш, ону **күш чок** деп санаар.

* * *

Шагаан-Арыг хоорайның нииити-билиг ортумак школазын 1999-2000 өөредилге чылында дооскан дугайында **Эртине Иргекович ДАШ-ООЛДУҢ** адынга тывысканы А № 5173216 аттестаттың читкенин барымдаалааш, ону **күш чок** деп санаар.

Төрүттүнген хүнүңер-биле!

Бистиң эргим, ынак ачавыс, кырган-ачавыс, дуңмавыс, честевис, акывыс, катывыс **Доржу Сатович Дамба** март 22-де 70 харлаан. Ол 30 ажыг чыл дургузунда партия шугумунга ажылдаан, күш-ажылдың хоочуну, ССРЭ-ниң медальдарының эдилекчизи.

Ачавыс школа дооскан соонда Новосибирскиниң садыг техникумун дооскаш, күш-ажылчы оруун Чаа-Хөл райпозунуң инструкторундан эгелээн. Оон шериг албан-хүлээлгезин эрттирген. Оон халашкаш, Чаа-Хөл райпозунуң килдис эргелекчизинге, «Улуг Хая» совхозтуң, республиканың агроүлетпүр комплекизиниң партком секретарынга, Улуг-Хем СЭКП райкомунуң инструкторунга, организастыг килдистиң эргелекчизинге, партия обкомунуң инструкторунга, кадрлар секторунуң эргелекчизинге, республиканың Көдээ ажыл-агый яамызының кадрлар килдизиниң кол специализинге ажылдап чораан. Хүндүлүг дыштанылгаже оон үнген.

Ачавыс бүдүштүг, оожум аажы-чаңныг кижи, аңаа чоргаарланып чоруур бис. Ооң 70 харлаан юбилейи-биле быжыг кадыкшылды, аас-кежикти, бистиң аравыска ам-даа хөй-ле чылдар чурттаарын күзеп, черге чедир мөгейдивис.

Өөнүң ишти, уруглары, уйнуктары, күдээлери, угба-честези, кеннээттери, дуңмалары, чуржааттары.

Бистиң ачавыс **Эрес-оол Шулууевич МААДЫР-ООЛ** март 23-те 45 харлаар. Ачавыска төрүттүнген хүнүн таварыштыр дараазында одуругларны бараалгаттывыс:

Тоолзуг чараш Торгалыг хем — Өвүр черге
Төрүттүнген, өскен болгаш ындыг боор сен.
Төрелдерге, эшке-өөрге хүндүткелдиг
Дөр-ле сыңмас, үнген-кирген эштиг-өөрлүг.
Анай-кара чажыңдан-на эрес-кежээ, олут орбас,
Ажыл-ишке кызымаккай, үлегерлиг,
Туткан ижиң холдан салбас, бүзүрелдиг
Тура-соруун кайгамчыктыын магадаар бис.
Ыйнчангаштың бар-ла бүгү эки чүүлду—
Ынакшылды, кадыкшылды, өөрүшкүнү
Дөртен беш хар харлап турар байырыңда
Төрелдериң бис дөгеревис йөрээп тур бис!
Хүннээректээн аяс хүн дег шырайыңга
Хүлүмзүрүг кезээ-шагда чайнап чорзун!
Ажы-төлүң аразынга 100 хар чедир
Ачавыс сээң чурттаарыңны күзедивис!

Хүндүткел-биле,
өөнүң ишти, уруу Сырга база оолдары Буян, Кежик, Чолдуг, Чоргаар.

ЭТ САДЫП ТУР МЕН

Ажыглалы үр болбаан, техниктиг байдалы болгаш шынары эки «Виктория стенканы (БРВ-мебель), ийи камералыг соодуку «Бирюса», телевизор тумбазын садып тур мен.

Харылзажыр телефон: 8-962-061-40-39.

Бистиң кернивис Елизавета Кара-ооловна Балчырның кады төрээн угбазы, Кызылдың хлеб заводунуң мурнакчы мастери чораан **Лариса Кара-ооловна ООРЖАКТЫҢ** үр аарааанының соонда мөчээни-биле холбаштыр ажы-төлүнге, кудаларывыска, кернивиске, дуңмаларынга ханы кажыыдалды илередип тур бис.

Кызылда, Тээлиде кудалары.

Дуңмавыс Лимби Григорьевич Базырның кады төрээн угбазы Бай-Тайга кожууннуң Кара-Хөл участок эмнелгезиниң ажылчыны **Клара Бадан-ооловна ХЕРТЕКТИҢ** үр эвес аарааанының соонда мөчээни-биле холбаштыр хөй кады төрээннеринге, төрел-дөргүлүнге, уруг-дарыынга ханы кажыыдалды илередип тур бис.

Базырларның болгаш Балчырларның өг-бүлелеринден.

ШЫН Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор—2-01-35, редакторнуң оралакчызы — 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91. e-mail:shyntuva@mail.ru

КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис—2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, очулга — 2-03-87, көдээ ажыл-агый, чагаа — 2-17-09, үлетпүр — 2-40-77.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж 9374. Чагыг 31. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар 21.00, херек кырында — 20.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810400000010000 Б ОАО Банк "Тувакредит", Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаакы Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солунну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүткээн.

Херечилелдиң дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.

ТР-ниң «Тываполиграф» Күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезинге парлаан (Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.